NEMZETI NŐNEVELÉS.

XVI. ÉVFOLYAM. JANUÁR 1895. I. FÜZET.

A TUDOMÁNY SZEREPE A NEVELÉSBEN.

E tizenkilenczedik századunknak talán egyik fő jellemvonása: a mindig általánosabb és általánosabb *érdek a tudomány iránt.* Az a kielégíthetlen valami, a mi mindenikünkben, öntudatosan vagy öntudatlanul nyugtalankodik, a mint megérdemeljük az emberi nevet, most mindnyájunkat leginkább a világegyetem rejtélyeinek megoldására ösztönöz. *Tudni* akarunk, mert érezni kezdjük, hogy a tudás az első föltétele annak, hogy összeköttetésben, összhangban legyünk a világegyetemmel. Ezért igyekszik a tudomány a társadalomnak minden rétegein áthatolni, mindenüvé eljutni.

Most már megértettük azt, hogy az egyének és egyedek felett van az *emberiség*, a mely él és fejlődik, mint minden szerves egység és mely, mint minden szerves egység, a tökély felé törekszik, azaz lényének teljes kiképzése és öszhangja felé!

Hosszú évszázadokon át a gyermekség sötétségében s öntudatlanságában tengődött az emberiség, míg végre, lassan-lassan fölismerte magát, öntudatra ébredt és magához igyekezett ragadni saját élete vezetését. Mind többen és többen keresik most az igazat és minden igazság, a mit fölfedezünk, az örök tökélynek egy-egy parányi vonása, egy-egy változata, mely az egész emberiséget előre segíti.

De éppen azért, hogy annyian keresik az igazat, rendkívül elágazódnak ma a tudományok, mindenik egy vagy más apró kis részletébe merül bele. Eltünt, örökre eltünt a régi kor szinkrezise. Mert vagy még buta elmékkel találkozunk jelenleg, oly elmékkel, melyek még többé-kevésbbé üresek, nem érdeklődnek, nem keresnek semmit, nem élnek s a nem lét nyomasztó uralma alatt ten-

genek; vagy pedig keresőkkel, de a kik még egymástól elszigetelve s legtöbbnyire a nagy egységet szem elől veszítve, apró részletekbe tévednek bele. Az *analizis* korszakát éljük, mely átmeneti, háborús, összhangot nélkülöző, meddőnek látszó korszak, mivel hogy az analizis nem teremt, csak, a midőn helyesebb, igazabb útakra terel, tisztább fogalmakat ad, *előkészít* az összefoglaló szinthezisre, mely egykor majdan öntudatos összhang lesz, akkor, a mikor a tudományok oda fognak jutni, hogy összetalálkoznak, összeolvadnak a tudományok bölcsészetében. Akkor az emberiséget tudományosan, összhangzatosabban fog lehetni szervezni az örök igazság törvényei szerint s meg fogják teremthetni az emberiség pszichologiáját, mely az emberre nézve a legérdekesebb, legfontosabb tudomány lesz.

Századunknak még egy más jellemvonása, hogy szenvedélylyel keresi az igazat, az igazságost. Irtózik attól, a mi hanyagság, álműveltség, álporgárisodás, mesterkélt és üres konvenczió. Nem hisszük ugyan többé, mint a hogy azt a XVIII. században tették, hogy a történelem előtti vad ember a mi valódi eszményképünk. A tudomány megértette velünk, mily kezdetleges volt még az ember, a midőn család nélkül, szeretet nélkül, a tudatlanság mély sötétségétől körülvéve bolyongott az erdőkben, alávetve minden ösztöneinek, minden külső véletlennek.

Semmi kedvünk sincs ismét megtanulni négykézláb járni. Hanem igenis vissza akarunk térni a természethez, az egyszerűhöz, az igazhoz, és mindezt *öntudattal*, valóban művelt emberek módjára.

A tudomány legyen tehát ma azon világító fáklya, melyet az ifjúság kezébe adunk, hogy annak fényénél keresse *ő maga*, a maga szellemi, erkölcsi szervezete, a maga énje és módja szerint az igazat és igazságost. Adjuk meg lelkének az *igaz*, az *igazságos* iránt való kiirthatatlan lelkesedést és akkor megtettük vele szemben tanítói, nevelői kötelességünket!

Hanem, ha ezt tenni akarjuk, ki kell szabadítnunk a tudományt azon rendszerekből és szisztémákból, azon dohos, elavult szekrények üres fiókjaiból, melyekbe természetellenesen erőszakolta őt

bele a sötét középkor. Reagálnunk kell a német, a porosz tanítási rendszer ellen is, a mely ma nem embereket, hanem rugókat, csupán engedelmességre dresszirozott sereget akarván előteremteni, inkább belemerült, mint valaha a szolgai betűimádásba! S a mely fájdalom sokaknak mintaképül szolgál. Ők is meg fogják adni ezen téves rendszer alkalmazásának az árát. Egyedül háborúra dresszirozni az embereket, bűnös anachronizmus e tizenkilenczedik század végén. A háború e vad, istentelen, barbar intézmény, el kell, hogy tünjék e földről, ép úgy, mint a hogy a rabszolgaságnak el kellett tünnie, mert a legnagyobb igazságtalanság!

A hódító, ragadozó nemzetek tehát okvetlenül kevesbedni és kevesbedni fognak, átalakulnak vagy ki lesznek irtva, mert jövőjük, minden mulandó fényük és nagyságuk daczára: a halál. A hazugsággal, az igazságtalansággal szövetkeznek, azért tanítják a tudományoknak csak a betűjét, mert tartanak a világosságtól, csak ferde törvényen engedélyezett világítással remélnek boldogulni, félnek, rettegnek a nap valódi sugaraitól!

És mind hiába! Az eszmény, a tökéletesedés ellenállhatlan erővel vonza és vonza az emberiséget! Az eszme győzhetetlen, túléli a gondolkodót, az ügyes politikust; tény, hogy minden erőlködés daczára az igaz emberek serege napról-napra növekszik e földön s az a nemzet, mely igazán nagy fog akarni lenni ezután, az erkölcsi, a szellemi nagyságot kell, hogy keresse! Ne féljen tehát az eszméktől! Ne féljen a világosságtól!

Főkép mi ne féljünk, magyarok, kik kis nemzetet képezünk és így is, úgy is csak az erkölcsi, a szellemi nagyságra törekedhetünk, még pedig a mi saját nemzeti szellemünk szerint.

Hagyjuk tehát szomszédainkat, kik nem lévén többé képesek oly műveket teremteni, mint a milyenek voltak egy Goethe, egy Schiller, egy Humboldt művei, a poezist (mert hisz a valódi tudomány előbbrevivője, feltalálója is költő) a betűk szimetriájában keresik. Mi ne kövessük őket!

Ne tanítsuk minden tudománynak csak a száraz, élettől megfosztott szkeletjét, a betűjét, azt is «*dióhéjba*» összevonva, hamis világításban. Ne kerüljük nagy gonddal a szellemet, a lelket, mind

azt, a mi valóban érdekes. Ne higyjük, hogy csak az tudományos, a mi unalmas. Ellenkezőleg, a mi unalmas, az már nem tudomány; lehet erudiczió, de meg van fosztva a lényegtől, az éltető szellemtől.

Ne tanítsuk például a klasszikus nyelvekre nézve a gimnaziumban csupán a nyelvtant és mondattant, az egyetemen pedig csakis a filológiát, az összehasonlító nyelvészetet, hanem tanítsuk mindenütt főkép azt, a miért kell nyelvtant, mondattant, filológiát tudni: a lelket, azt, a mi szép, a mi érdekes egy nemzet irodalmában. Nem a betű, hanem az emberiségnek valódi íhlete, szent fuvalma, az emberiség lelkének egy-egy igaz állapota, a melyet az irodalom visszatükröz.

Ha most például e XIX. századunkban irna valaki egy hősköltéményt, mely tökéletes hasonmása lenne Homer Iliaszának, sőt mely annál még tökéletesebb lenne, kikerülné az annyiszor felmutatott hibákat, ezen XIX. századbeli homeri költemény még sem volna szép, mert nem volna igaz. Mert nem annyira Homer szép, mint a homeri élet, az emberiség életének azon fázisa, melyet Homer velünk megéreztet, szóval a szellem, a lélek! Ezért a merő tudatlan nem képes e szépségeket élvezni, ha csak nem költő s az íhlet, az intuiczió meg nem adja néki azt, a mit a tudomány megtagadott tőle.

De ha csak a betűhöz ragaszkodunk, hiábavaló még a tudomány, az erudiczió is, hiában fogjuk kimutatni például, bármennyi alapos tudással, hogy *kalkhosz* a görögöknél rezet vagy pedig bronzot jelentett, még sem leszünk képesek megérteni, miért halhatatlan a görög művészet? Nem fogjuk érezni azt, hogy e görög művészet az egyetlen művészet a világon, a mely a győzelemből fakadt, hogy ezért hordják magukon a költemények, az irodalmi termékek, a szobrok, az épitészeti remekek, a nyugalomnak, a békének, az összhangzatos egyensúlynak, az isteni derültségnek ama halhatatlan bélyegét, mert mind, mind a perzsa háborúk méltó koronái voltak! Pedig ez az, a mi valóban érdekelhet bennünket!

Ha azt akarjuk, hogy a tudomány nevelő hatással legyen a növendékre és őt valóban érettebbé, műveltebbé tegye, ne szoritkozzunk csak száraz nomenklaturákra, tényekre, adatokra, szá-

mokra és formulárékra, ez mind a tudományok külső csontváza, hanem válaszszuk ki a tananyag halmazából azt, a mi a gondolkodó tehetséget, az itéletet, az akaratot, a szerető képességet, a művészi érzéket is fejleszti, azt a mi örökre megszeretteti a növendékkel a szellemi életet. De ott aztán ne álljunk meg a tudomány külső kérgén, a tudomány keserű felületén; hatoljunk be a tudomány lelkéig, úgy hogy annak valódi lángjánál gyujthassa meg a növendék saját lelke fáklyáját, ne a rossz tankönyveket magoltassuk burkolt módon vagy őszintén, hanem magát az igazat tanítsuk és hirdessük.

Mondjuk a növendéknek: «Légy igaz, keresd őszinte szívvel az igazat, tennen magad, saját erőlködéseddel, saját tehetségeddel és ha te magad igaz leszesz, minden igaznak fog tetszeni körülötted, a hazugság hazugságnak fog előtted látszani s nem szedhet reá. Keresd az igazat tiszta szívvel, önzetlenül, szenvedélylyel s akkor lelked derült lesz, nem fogod érezni fájó elszigeteltségedet, mert. még az igéret földje előtt is, isteni összhangban fogod magad érezni mindazokkal, kik keresik, keresték és keresni fogják az igazat. És, ha csak egy homokszemernyivel is növesztetted az igazság, a jó összegét e földön, teremtettél valamit s nem éltél hiába! Akkor életed folytonos emelkedés lesz a világosság felé. Nem lesz szükséged fegyverre embertársaid ellen, csak szeretetre, mert magad köré fogod vonni, ellenállhatatlan erővel, a legjobbakat, a legnemesebbeket. Nem leszesz elszigetelve, ismerni fogod a tiszta, önzetlen barátságot, méltó leszesz arra s az ragyogóbbá teheti a legkopárabb, a legszomorúbb életet. Ez az élet költészete. Ott, a hol a jók, a nemesek szövetkeznek, új élet-szervet, szárnyakat nyernek, magasabbról látják a jövőt, hisznek a jövőben és siettetik az új kor hajnalát!»

Az, a ki mesterkélten tudatlan s az igazságot hamis formulárékban képzeli, éretlen marad egész a sírig, az életet csak egy-egy részleteiben pillantja meg, önhitt, pöffeszkedő lesz egy részt, másfelől pedig alázatos rabszolga.

És betűimádók, rabszolgalelkek mindig voltak, ezt óhajtották is többnyire mindig az intéző körök, mert gépeket sokkal könnyebb

kormányozni, mint embereket és semmi sem öli ki jobban a lelket, mint a betű!

De az, kinek szeme előtt nem rejtették el a nap valódi nyarát, hitvány füstös mécses alá, az, kinek nyughatatlan szelleme szenvedélylyel kezdi keresni az igazat, annak szellemi láthatára folyton tágabbra és tágabbra nyílik. Egy kevés áltudomány pedanssá, tudákossá, nevetségessé, unalmassá teszen. Több tudomány visszaadja az emberi lélek minden szerénységét, lelki frisseségét, rugékonyságát, haladó képességét: a félhomálynak is teljes tiszta világosság az orvossága. A gondolkodás valódi komoly gyakorlata tanít meg minket arra, hogy önmagunkat túl ne becsüljük. Ily értelemben élni, annyi mint: mindig jobban és jobban megérteni mindent és érteni, annyi mint: szeretni, mindinkább szociálisnak, jónak lenni és egyszersmind szerénynek maradni, nem csak látszólag, külsőleg, hanem valóban, mert a legnagyobb tudomány ismeri épen legjobban a tudománynak fájdalmas határait. Csak az tudja, hogy egyáltalán mily keveset tudunk még, a ki már valóban tud valamit, a ki maga magában is feltalálta a maga énjét és komolyan törekszik magában összpontosítani a jó valóságát és realitását a szépség eszményével. Akkor gondolkodni annyi lesz reá nézve, mint: lélekből imádkozni, mind nemesebbnek és nemesebbnek lenni. És azon szem, a mely fel szokott emelkedni a csillagok fényéig, nem fog többé megakadni semmi nemtelenen, semmi aljason, tekintete is megtisztul, mert a világosság és tágasság már magokban véve tisztulás. Az ily tudomány nem szárítja ki a szivet, sőt ellenkezőleg tágítja, nemesíti. Ez teszen aztán művéltté, gazdag benső élet alapját vetvén meg a növendékben, úgy hogy aztán ezt utolsó leheletéig kénytelen növelni, gazdagítni. A felsőbbrendű lélek jellemvonása épen az, hogy minden érdekli őt e világegyetemben és felfogja a tárgyak változatosságát, különféleségét. Míg a tudatlan szórakozott vagy unatkozott szemmel tekint maga körül, mindent egyformának lát. Ha szeretettel vizsgál, végtelen változatosságot fedez fel. Mert egy kedves lényt ép úgy, mint a világegyetemet szeretni, az annyi: mint folytonosan új meg új tulajdonokat venni észre rajtok, figyelmesebbé válni, képe-

sebbé arra, hogy az igazat megtalálják s belső énjüket gazdagítsák. Úgy hogy ezen lelki gazdagság végre kisugározzék belőle önkénytelenül is, modorában, magaviseletében, beszédében, tetteiben. *Ez a valódi műveltség.* Az embernek nincs akkor hazug álczára szüksége, *igaz* lehet lénye minden megnyilvánulásában, nincs mit rejtenie, mert igaz úton halad és őszinte szívvel keresi az igazat!

Adja meg tehát a tudomány mindenek előtt az *igaz* szenvedélyét a növendéknek, de ne csak az *igaz* szenvedélyét, szerettesse meg vele ép oly szenvedélylyel az *igazságot!*

Az igazság szenvedélye kell ahoz, hogy megértsük azt, hogy a tudás semmit sem ér, ha csak anyagi jólétet biztosít nekünk, alant hagy bennünket a sárban és nem késztet arra, hogy a mások javára, másokért is dolgozzunk az önfeláldozás szent, magasztosabb eszméjében. Hisz az emberi élet nem csupán önző művelet, sorshúzás, hanem a másokra való gondolásnak, a szolidaritásnak legfenségesebb öntudatos kifejezése akkor, a midőn valóban megfelel a maga igaz rendeltetésének!

És főkép, ha ezt akarjuk elérni, ne féljünk az eszméktől. Áraszszunk teljes világosságot, teljes életet mindenüvé! Üres szavak helyett, hatoljunk be a dolgok lelkéig! Keressük mi is az igazat, az igazságost. Adjunk *szeretetet* a mi növendékeinknek, hadd tanuljanak meg ők is szeretni. Maga a lángész is néha meggyűjtött szeretet, szerető hatalom. Hadd fokozódjék az általános rokonszenv nemzedékről-nemzedékre! Akkor az emberek mind jobban fogják tudni magokat másokkal azonosítani értelmök és szívök által. Jobban, helyesebben fognak mindent megérteni. Érezni és tudni fogják, hogy az önzés megtagadásában és az élet gazdag túláradásában kell keresni azon élvezeteket, melyekért valóban érdemes élni.

Ime ebből áll főkép, a tudományoknak *nevelő* hatása a növendékre.

Ha nem áll elavult formulárék és száraz nomenklaturák magoltatásából, ha nem bocsátják azt csupán áruba, hamis czégérjegy alatt, avas és penészes dióhéjba szorítva, ha kegyelettel közelednek az emberi lélekhez, vigyáznak, hogy azt ki ne öljék, hanem

a maga törvénye szerint fejleszszék és meddő katonai fegyelem általi dresszura helyett, a szeretet lángjánál, oly helyzetbe segítik, hogy maga kereshesse az igazat és igazságost: egész életére megadják neki azon lelki kincseket, melyeket semmi többé el nem vehet tőle, valóban műveltté teszik!

Lesz akkor gazdag benső világa, hova visszavonulhat feledni, ha valami fölzavarta vagy bántotta, nem szorul majd arra, hogy a bortól, a pálinkától, a világi élet zajától, a játéktól vagy más erkölcstelen vagy ártalmas, izgató szerektől kérjen vigaszt; lelke egyszerűen visszahúzódik gazdag benső világába, mint egy menhelybe, jönnek a szárnyas, nemes gondolatok, melyek megvigasztalják s lecsendesülve, meghangolva kerül ki onnan, új erővel új munkára, új küzdelmekre készen!

Kolozsvár. *De Gerando Antonina.*

AZ IRÁSBELI FELADATOK ÉS JAVÍTÁSUK MÓDJA.*

Igen tisztelt Közgyűlés!

Midőn e tárgygyal az elemi oktatás szempontjából foglalkozni kívánok, korántsem akarok merőben uj elméleteket felállítani, hanem inkább csak az e tárgy körül újabban kifejlődött tanügyi közvéleménynek óhajtok tolmácsa lenni. S teszem ezt azon czélból, mert reménylem, hogy e tételnek majd az egyes testületek által leendő szakszerű megvitatása jótékony hatással lesz népisk. oktatásunk egyik legfőbb tárgyának, a magyar nyelvnek tanítására s az ezzel összekötött irásbeli feladatok kezelésére.

Minthogy most az irásbeli feladatokkal csupán mint a *magyar nyelvtani oktatás* egyik segédeszközével szándékozom foglalkozni: mindenekelőtt körvonaloznom kell a magyar nyelvtani oktatás helyesen felfogott *czélját*, mert csak ehhez képest lehet az *eszközöket* kellően megválasztani.

Azt hiszem, abban mindnyájan megegyezünk, hogy e tárgy népisk. tanításának más czélja nem lehet, mint az, hogy a *tanuló a gondolatait lehetőleg logikus rendben, továbbá a helyes magyarság követelményei szerint tudja kifejezni s azokat helyesen tudja le is írni.* Vagyis rövidebben: a *fogalmazás* (mert ez már magában foglalja a helyes beszédet is) és a *helyesírás*. E czél teljesen gyakorlati s benne van már, bár más szavakkal kifejezve, 1877-iki népisk. tantervünkben. S ha e tárgy tanításában az iskola eljárása nálunk némileg ferde irányba tévedt, mint ezt a közvélemény mostanában nem ok nélkül hangoztatja: ennek oka nem a czél

* Felolvastatott a Budapesti Tanítótestület 1895 január 6-án tartott közgyűlésén.

helytelen kitűzése, mint inkább az, hogy munkánk közben szem elől tévesztettük a helyesen kitűzött czélt s kissé túllövünk rajta.

A magyar nyelvtani oktatás az 1868-iki népisk. törvény meghozása előtt vagy egészen hiányzott, vagy igen kezdetleges volt népiskoláinkban. A törvény megalkotása után pedig, a mint ez az emberi életben gyakori jelenség, a másik túlságba estünk: kelletinél többet kezdtünk e tárgyból tanítani. A nyelvtanírók nemzeti buzgalomból több anyagot vettek föl, mint a mennyi a czél érdekében elég lett volna; ez volt az első tévedés. A második az, hogy az iskola a felvett tanítási anyagot inkább elméleti, mint gyakorlati szempontból igyekezett feldolgozni, mintha az lenne a czél, hogy az elemi iskolában e nyelv minden csinját-binját értő grammatikusokat neveljünk. Mert nem erre mutat-e az a felfogás, melyet tanügyi folyóiratokban nem egyszer olvastam s tanügyi vitákban nem egyszer hallottam, hogy a népiskolai magyar nyelvi oktatásnak *iskolai* czélja az, hogy a növendék a mondatokat alak- és mondattani szempontból hibátlanul tudja elemezni, s tegyük hozzá (a mit kevésbbé hirdettek, de tényleg elvül tartottak), hogy a tanuló nyelvtani szabályokat kifogástalanúl tudjon felmondani? Megengedem, felsőbb iskolákban a grammatikai elmélet lehet czél, de népiskolában az elmélet csak eszköz, tehát alárendelt szerepű tényező a fentebb kimondott gyakorlati czél elérésére.

Világos, hogy az eljárás a czélt összetévesztette az eszközökkel, midőn az eszközöket a czél magas színvonalára emelte. E czéltévesztésnek aztán szükségképi következménye volt az irásbeli feladatok körüli tévedés. Ide tartozik a sok mondatiratás, még pedig különféle, tetszés szerinti dolgokról; ide tartozik a nyelvtani definitióknak irásbeli feladotokul való iratása. Vajjon a fogalmazás és helyesirás czélját szolgálják-e ezek, vagy inkább a nyelvtani elmélet begyakorlását? könnyű eldönteni. Így származnak aztán az efféle feladatok: «Alakítsatok 10 oly mondatot, melyben az alany és állítmány is főnév legyen». «Írjatok 6 oly mondatot, melyben az alany tulajdonnév, az állítmány pedig főnév legyen». [És a tulajdonnév is nem főnév?!] (L. Belicza Nyelvtan, II. oszt.

számára, 29. lap). Vagy az ilyenek: «Feleljetek írásban: mikor használunk pontot, vesszőt, kérdőjelet, kettőspontot, pontosvesszőt, egyenlőségjelt és megjegyzési jelt?» (Belicza, III. oszt.). Vagy: «Feleljetek írásban a következő kérdésekre: mi az egyszerű, mi az összetett, és mi az összevont mondat? mi a jelentő-, fölszólító- és kérdőmondat? stb. Minden felelet után írjatok egy-egy példát». (U. o. V. oszt.). Vagy: «Feleljetek írásban: Hányfélék a mondatok értelmökre nézve? Hányfélék a jelentő mondatok? Hányfélék a felszólító mondatok?» (Deme K. Magyar Nyelvt. V. oszt.).

Uraim, így nem a gyakorlati életre nevel a népiskola; ily eljárás nem a föntebb körvonalozott gyakorlati czélt tartja szem előtt. A gyakorlati czél megkivánja, *a)* tanítási anyagnak redukálását, *b)* az elméletnek tisztán a fogalmazás és helyesírás szolgálatába való helyezését, tehát a tanításban másodrendű szerepét.

Mielőtt feladatomhoz képest rátérnék annak fejtegetésére, milyenek legyenek tehát a helyes irásbeli feladatok, a dolog megvilágosítása szempontjából szükségesnek tartom még előbb rámutatni arra, hogyan képzelem én a magyar nyelvi oktatás eredményének az iskolában való elbirálását. Nem állhat e tárgyból való vizsgálat, még a felsőbb osztályokban sem, alak- és mondattani elemzésből s ehhez kapcsolt szabályok elmondatásából, mert ez csak állandósítaná s megszilárdítaná a fentebb mondott tévedést. A vizsgálat menete, a helyesen felfogott czélhoz képest, a következő lehet: 1. Értelmes olvasás. 2. Az olvasott részletnek feltett kérdések szerint *tárgyi* elemzése, melyből kitűnik, hogy a tanuló *helyesen beszél-e*. 3. Az egész olvasmány tartalmának elmondatása, főbb részeinek megjelölésével; ebből meglátszik, meg tudja-e a tanuló figyelni az olvasmányban levő logikai rendet s képes-e a tartalmat logikai rendben elmondani, s ez már a *fogalmazásban* való jártasságának lesz mértéke. 4. A mondatoknak *helyesírási* szempontból való elemzése, pl. ilyen mondatoké: «A földmíves őszszel sokat dolgozott, fáradt addig, míg földjét megszántotta s bevetette». 5. Nehezebb irású szavakból álló mondatok iratása a táblára. (A 4. és 5. részlet a *helyesírási* vizsgálat). Végre 6. Az évi irásbeli feladatok megtekintése.

Hogy milyenek legyenek hát a czélnak megfelelő írásbeli feladatok, e kérdésre az előbb mondottak után könnyen megfelelhetünk. Semmi esetre se legyenek azok olyanok, melyek pusztán a nyelvtani elmélet begyakorlását czélozzák, pl. mondatok iratása *csupán* a mondattagok, szófajok, szóragozás, és szóképzés gyakorlásáért; az efféléket szóbelileg s ne írással gyakoroltassuk be. Az *írásbeli feladatok minden esetben a fogalmazási és helyesírási czélt szolgálják.* S ha ezt tartjuk szem előtt, tartózkodni fogunk attól, hogy egyes mondatokat *tetszés szerinti* személyekről, vagy dolgokról irassunk, mert ezzel éppen ellene dolgoznánk a fogalmazásnak, a mely *egy* személyről vagy dologról, *egy* tételről való gondolatoknak rendszerbe összefoglalása. E helyett inkább *egy* olvasmányból kerestetünk ki, vagy *egy* dologról iratunk czélunk szerinti mondatokat. A feladat tehát nem így fog hangzani: «Írjatok 5 mondatot, melynek állítmánya múlt idejű ige» (az egy és két *t* begyakorlása), hanem így: «Keressetek és írjatok ki az olvasmányból 5 oly mondatot» stb.; vagy így: «Írjatok 5 oly mondatot a *házi állatokról*» stb. Továbbá, a helyes útat követve, azt is tehetjük, hogy *egy* dologról feladott kérdésekre kívánunk feleleteket. Például, ha a helyesírási czél a *vel* rag *v*-je átváltozásának gyakorlása lenne, így: «Írjatok mondatokat a szántásról a következő kérdések szerint: A földet mikor (mely évszakban) szokták szántani? (Őszszel, tavaszszal, teljes mondatban). Az ekét miféle állatokkal húzatják? (Lovakkal, ökrökkel). Az ekét kivel vasaltatják meg?» (A kovácscsal) stb.

Az egyes mondatok iratása különben inkább az alsó osztályokba való s kiválólag a helyesírási czélt szolgálja; a felső osztályokban már a fogalmazás tanítása lép előtérbe, összefüggő kis dolgozatok s a közéleti fogalmazványok iratása által. Az ily dolgozatok azonban csak úgy fognak állani a fogalmazástanítás szolgálatában, ha sohasem adunk fel tételt gondosan megállapított *dispozicziő* nélkül, melylyel mint járószalaggal vezetnünk kell a tanulót a logikai egymásután követésére. A dispozicziót előbb jobban részletező kérdések, később szűkebb szavú vázlatok tüntessék fel, s a vázlatot a legfelső osztályban már ne adjuk készen, hanem a

tanulók közreműködésével állapítsuk meg. A vázlatot a közéleti fogalmazványoknál, kivéve a leveleket, az adott minták pótolják.

Az e fokon előforduló írásbeli feladatok *fajait* két csoportra oszthatjuk, a szerint, a mint a tanuló kevesebb, vagy több önállóságot fejt ki kidolgozásukban.

1. csoport: Másolás, betanúlt szöveg leírása; diktálás után való írás; olvasott szövegből a feladatban körülírt alakú mondatok kikeresése s kiírása; nehezebb írású *egyes* szavak leírása, pl. kereset, keresett; kezdet, kezdett stb. («Képezzetek a *kezd*, *néz* stb. igékből *t* képzővel főneveket, s írjátok le a főnév után az igének a tárgyatlan ragozású jel. mód jel. idejű egyes szám 3. személyét») egyszerűbb átalakítások (pl. az elbeszélésnek a múltból a jelenbe áttétele, vagy akként megváltoztatása, hogy az író helyett a cselekvő személy mondja el első személyben stb.). 2. csoport: Szabadabb átalakítások; egyes mondatok írása feltett kérdések szerint, lehetőleg úgy, hogy egy kis egészet alkossanak; fogalmazás vázlat szerint; közéleti fogalmazványok.

II.

Az irásbeli feladványoknak a czélhoz képest való jól megválasztása és feltalálása képezi a nyelvtan tanításában a tanítónak első fontos feladatát; a másodikat az elkészített *dolgozatok átnézése és javítása*. Ez a munka a tanítónak egyik legterhesebb, de legszükségesebb tennivalója. Terhes voltát észszerűleg könnyiteni lehet, de a munkát elhanyagolni nem szabad. A munka terhét enyhítse a nemes kötelességérzet s annak tudata, hogy fáradságunk egyik szent kincsünk, a nemzeti nyelv érdekében történik. Elhanyagolását tiltja nemcsak a tanítás kivánt eredménye, hanem az erkölcsi nevelés követelménye is. Ha nem képzelhetünk oly jóravaló tanítót, a ki a hibás feleletet ki nem javítja, éppen úgy nem képzelhetünk olyat, ki az írásbeli dolgozatokat átnézés nélkül hagyja. Fölösleges volna ez eljárásnak tanulmányi rossz következéseit fejtegetnem; de rá kell mutatni röviden erkölcsi rossz eredményeire. A figyelemre nem méltatott dolgozat lehüti a tanuló munkakedvét, lassankint hanyaggá, könnyelművé, fölületessé teszi

az előbb szorgalmast is. Így nem képezhetünk a jövő számára lelkiismeretes, a munkát és időt becsben tartó jellemeket!

De ha terhes ez a foglalkozás, tervszerűen elő kell segítenünk megkönnyítését. Erre a legczélszerűbb eszköz az *irásbeli dolgozatok kellő előkészítése*. Sokkal kevesebb fáradság úgy vezetni a tanulókat, hogy semmi hibát se, vagy lehetőleg keveset ejtsenek, mintsem a hibákat utólag javítgatni. Aztán a helyes előkészítésnek a tanulókra is meglesz a maga erkölcsi hatása. Így a gyöngébb növendék is kedvet kap a munkához s munkakedvét fokozni fogja a siker öröme. Ez előkészítésnek meg kell történnie (mint ezt a Nagy László-féle Magyar nyelvtani Vezérkönyv I. része legújabban megjelent kiadásának általam írt Bevezetésében is kifejtettem) *tárgyi, helyes kifejezési* és *helyesírási szempontból.*

1. A *tárgyi előkészítés* megkívánja a dolgozat tárgyának helyes megválasztását s a kidolgozáshoz szükséges ismereteknek kellő kibővítését. Főszabály itt az, hogy bármi legegyszerűbb, akár egyes mondatokból álló fogalmazványt is csak oly tárgyakról adjunk fel, melyek a gyermek élet- és tapasztalati körébe esnek; melyekkel a gyermek a családban, a szülőföldön és környékén s az iskolában már megismerkedett. Legalkalmasabb tárgyakúl ajánlkoznak azok, melyeket a megelőző iskolai órákon alapos szemléltetés és beható magyarázat által közelebb hoztunk a gyermekek lelkéhez; ilyeneket a beszéd- és értelemgyakorlatok, a természetismeret és földrajz, felsőbb osztályokban a hazai történet és ipari tárgyak köréből könnyen fog a tanító találni. Tehát a már meglevő ismereteket a dolgozat feladása előtt a feladat czéljaira elismételtetjük, összefoglaltatjuk s a szükség szerint kibővítjük.

2. A feladott tárgyról való ismereteket, gondolatokat a tanulónak *helyesen*, a *helyes magyarság követelményei szerint kell kifejeznie*. Erre általában előkészítjük a növendéket az összes tanítási órákon, ha beszédünkben mindig kifogástalan, helyes és mintaszerű kifejezéseket használunk, s ha felelés alkalmával a tanuló helytelen kifejezéseit rögtön javítjuk, vagy vele javíttatjuk. De alkalmazni kell ez előkészítést *különösen* is, az önállóbb feladatok kidolgoztatása előtt, midőn t. i. a tételt az adott vázlat fonalán

előbb szóbelileg kifejtetjük, közben a nem helyes kifejezéseket javítgatjuk s az irásbeli kidolgozást csak akkor kivánjuk meg, mikor a szóbeli megfejtést az osztály egy-egy gyöngébb növendéke is kielégítőleg képes előadni. A szerkezeti rendre való előkészítést a tanitótól közlött vázlat adja meg; de itt sem szabad a puszta reczipiáltatásnál maradnunk, hanem lassanként öntudatra kell hoznunk a tanulókban a fogalmazvány részei ilyen vagy amolyan rendben egymás után következésének okait s ilyen formán erősítgetni bennök a logikai rend iránt való érzéket.

3. A feladatok előkészítésének harmadik ága a *helyesírásra való előkészítés*. Ez részint az összes tanítási órákon, közelebbről az olvasás és nyelvtan tanítása alkalmával, részint, a feladatok minőségéhez képest, némely feladat kidolgozása előtt *külön* is történik. Az irás a hallható beszédnek látható képe; tehát a helyesírás, mint látható dolog, bizonyos fokig az érzéki szemléltetés által is megtanitható. A kis tanulónak egyelőre látás által kell a szavaknak helyes képeit megszereznie, hogy azokat emlékezetből helyesen le tudja irni. Ezért fordított a régi iskola az alsó fokon oly nagy gondot az irás *másoltatására*, s valljuk be: hajdan csupán ez úton is meglehetősen elsajátitottuk a helyesírást. De minthogy a magyar helyesírás, legalább felerészben fonetikus; tehát a mi helyesírásunk tanításának a helyes kiejtés, vagy a *hanggal való szemléltetés* is egyik jelentékeny támasza. Elemi iskolában mindenekelőtt e két eszközt, a látás és hallás által való szemléltetést, kell alkalmaznunk; csak később veszszük itt elő, s akkor is korlátolt használatra, a harmadik eszközt: *a szóelemek által való, vagy grammatikai* szemléltetést.

a) Ha a gyermek már tud irni, azaz a hangokat megfelelő betükkel láthatókká tudja tenni: akkor (a magyar nyelvben) pusztán a hangszemléltetés, vagyis a helyes kiejtés által is rávezethetjük a legtöbb szavunknak helyes leírására. A helytelenül leírt szót élénken hangoztatjuk előre, s ha kell, alkotó hangjaira bontatjuk vele s igy maga képes lesz a hibát kijavitani. Ezért kell a tanitónak, a helyesírás tanitása szempontjából is, mindig a legnagyobb vigyázattal helyesen ejteni e szavakat, erre szoktatni a gyermeke-

ket, ellenben leszoktatni őket a helytelen és tájszólási kiejtésről. Ha megtűrjük, hogy a növendék *ellemi* osztályt, *szallagot, elenben*-t, *elenség*-et ejtsen, a mint hogy gyakran ejt is: akkor ne rójuk fel hibáúl, ha az ilyes szavakat helytelenül irja is le. A hosszú és rövid magánhangzók irásbeli megkülönböztetését egyedül a hang által való szemléltetésre kell alapítani. Ha a sajtóban a hosszú *í* és *ű* helyes jelölését elhanyagolják is, az iskolának, nyelvünk érdekében, annál nagyobb gondot kell erre fordítani; mert pl. más: irtok (én) és írtok (ti); más: tüzet (das Feuer) és tűzet (er lässt steppen).

b) De nyelvünkben igen sok szó van olyan is, melyet másképen ejtünk s másképen irunk helyesen. A szóragozás, képzés és szóösszetétel alkalmával gyakran oly hangok kerülnek egymás mellé, melyek egyike a másiknak kiejtését megváltoztatja (azt = aszt: fogta = fokta), vagy az összetalálkozó két hangból a kiejtésben egy harmadik lesz (látszik = lácczik, egyszer = ecczer), vagy az összetalálkozó hangok egyike a kiejtésben teljesen elvész (tisztartó = tisztartó). Ezeknek a helyesirás szerinti kiejtése hiba volna; tehát az ily szavaknál a helyes hangoztatással nem vezethetünk rá a helyesírásra. Itt van már helye a látás által való szemléltetésnek. Az ily szavakat, melyeket *nehéz leirásúaknak* nevezhetünk, alaposan meg kell az olvasás alkalmával figyeltetni s a leirásukhoz szükséges betüket a gyermekkel sorrend szerint megneveztetni s könyv nélkül is elmondatni (= *betűztetés*). Ily úton tiszta képeket fog szerezni az illető szavakról s azokat helyesen tudja majd le is irni. Ide tartozik a *j* és *ly* megkülönböztetése a tőszavakban, kivált oly vidékeken, hol a kiejtéssel ezeket nem különböztetik meg; továbbá az ily szavak helyesirása, mint: *szőlő, csengetyű, szakál, istáló, csónak* stb., melyekre nézve a közkiejtés ingadozik; vagy az ilyeneké, mint: *játszik, öszhang, viszhang*, melyeket szóelemzéssel kezdőknél nehéz volna tanítani. Általában kimondhatjuk, hogy oly szavak irásában, melyekre nézve a közszokás ingadozik, az iskolának egyedüli zsinórmértéke az Akadémia irányadása legyen; az egyes szavakra nézve a Czúczor-Fogarasi-féle Akadémiai Nagyszótár. Csak így lehet egyformaság a tanításban. S hogy

mellesleg megjegyezzem, igen kívánatos volna, ha Akadémiánk a Nagyszótárnak csak összes szavait, minden magyarázat nélkül, egyedül a helyesirás uniformitása czéljából, olcsó kiadásban, különösen iskolai használatra közrebocsátaná. Ilyen, a gyakorlatban kétes irású szavak, pl. *ik*tat, labda, rossz, nefelej*ts* (v. ö. «neb*ánts*d virág»), vajjon, halkkal, lél*ek*zik, menye*kző*, külö*n*ben, melyek az Akadémia szerint helyesen *így* irandók.

A nehezebb irású szavak betűztetése az olvasási órákon is lehetőleg alkalmazandó; de elengedhetetlen ez eljárás *előkészítésül* a másolási feladatokhoz és a diktálás szerinti iratásnál is felhasználható. Egyes szavakat ugyanis, a mint a sor rájuk kerül, előbb elbetűztet a tanító egy-egy növendékkel, s csak azután fog hozzá az osztály a leirásukhoz.

c) De az ilyen *külső* szemléltetés, a szavak leirt képeinek megfigyeltetése, a magyar helyesirás tanításában mégsem oly fontos s nem is oly czélravezető, mint a nyugat-európai nyelvekében, pl. az angol, franczia vagy német helyesirásban. Ezért a mi helyesirásunkat kiválóan mégis csak *grammatikai alapon kell tanítani.*

Amazok a nyelvek hajlítók, s a magyar ragozó nyelv. Amazokban tő és rag, alapszó és képző a legtöbb esetben már úgy összeolvadt, hogy az elemeket *tudományos* bonczolás nélkül nem nem lehet a szavakban megkülönböztetni; a magyarban a szóelemek az első pillanatra könnyen fölismerhetők. Amazokban a helyesirás jóformán az egyes szavaknak elsajátított *képeire* támaszkodik, jóformán az emlékezet dolga és betanulása gépies; a magyar helyesirás tanítása a szavak elemeire alapítható, s inkább az itélő tehetséget foglalkoztatja (lásd bővebben a Magyar Pædagogia II. évf. 208. s következő lapjain olvasható fejtegetéseimet). Azt, hogy a franczia gyermek a *beaucoup* (bokú), *beauté* (boté), az angol az *eight* (ét), *age* (édzs), *mechanic* (mikenik) szavakat helyesen le tudja írni; vagy hogy a német gyermek a *Hof, Boot, Bohne, Thor* szavak hosszú ó-ját hogyan írja le, — sem hangoztatással, sem szóelemzéssel meg nem lehet tanítani; erre egyedül a szavak képeinek beszereztetése, tehát betűzés által, fáradságos úton *szoktatható* rá.

A mi helyesirásunk észszerűbb, s itt a külső *képekre* sokkal kevesebb szükség van. Itt a tanítónak már korán kell a szóelemzést, ha nem is theoretikusan, de csak könnyedén alkalmaznia. Az *azt, látszik, egyszer* stb. szavak helyesirásának tanítását már az alsó osztályokban is támogathatja azzal, hogy kikeresteti az efféle szavak olyan rövidebb alakjait, melyeknek magokban még értelmök van (pl. itt *az, lát, egy*) s utasításul adja, hogy «az olyan szókat, melyekből rövidebbet is alkothatunk, úgy kell írnunk, a hogy ezek a rövid részek magukban irva volnának». Az ily *könnyedén való* szóelemzést már akkor is használhatjuk, mikor még alaposabb nyelvtani elméletre nem hivatkozhatunk, vagyis az alsóbb osztályokban; de már a III. osztálytól fogva a grammatikai szóelemzést is segítségül veszszük, természetesen csak oly mértékben, mint a nyelvtani elméletben már előre haladtunk. De jól megjegyezzük, hogy még a felsőbb osztályokban sem kell a szóelemzési módszert túlságba vinnünk. Így pl. a *vessen, fusson*-féle alakoknak *ss*-sel való irását fölösleges volna a népiskolában szóelemző alapon (vetjen = vessen) tanítani, mikor a hangzás is (az *s*-et nyomatékosan, vagy inkább: megnyujtva ejtjük ki) rávezetheti a tanulót a helyesirásra.

*

De ideje már, hogy, ha csak röviden is, a dolgozatok *javításának* módjára is rámutassak. A javítás kétféle lehet:

1. Közös javítás az iskolában. Ide tartoznak az úgynevezett egy eredményü föladatok, pl. a másolás, a diktálás utáni irás, szóképzési, szóragozási stb. dolgozatok. Az eljárás ez: A felszólított tanuló olvassa a dolgozat egyik mondatát, aztán egyenként olvassa a szavakat, hogy kitünjék, helyes-e a szétválasztás; végre elbetüzi legalább a nehezebb irású egyes szavakat. A hibákat a tanulók a tanító felvilágositó magyarázata után nyomban kijavitják. Javitandó pl. ez a mondat: «Nem jó a tűzzel játszani». — Hány szóból áll? «Nem». Kis, vagy nagy kezdőbetüvel irtátok? Miért? — «jó». Ki tett vonást az *o* fölé? — «tűzzel». Ki irta két *z*-vel? Így van helyesen. Hogy hangzik e szó, ha egy *z*-t írnak? A »tűzzel» szóban hosszan hangzik-e a *z*, vagy röviden? Tehát,

ha hosszan hangzik, két *z*-vel írjuk. (Ha a *vel* rag tanítása már tárgyalva volt, szóelemzési alapon is kimutatjuk, hogy a két *z*-vel való irás a helyes) — «játszani». A ki az *á* után nem *t*-ét és *sz*-et írt, helytelenül írta. A *cz* hangot itt *tsz*-szel írjuk, mert könyvünkben is úgy van. (Megszemléltetés); vagy: (előre haladottabb növendékeknél), mert a *ját*-szik ige ugyanattól az alapszótól származik, mint a *ját*-ék főnév; tehát leirásában a *t* betű el nem hagyható. Végre megkérdezzük, ki szakított meg a sor végén valamely szót, s a helyes megszakitást megállapítjuk.

Ez az eljárás első tekintetre talán hosszadalmasnak tetszik, de, ha az osztály jól fegyelmezett, a javítás lassan-lassan mind kevesebb időbe fog kerülni s jó eredménye kimaradhatatlan.

2. A javítás második faja a dolgozatok egyenkénti átnézése az iskolai idő alatt. Ezt a tanítónak a nem egyenlő eredményü feladatok (önállóbb átalakitások, fogalmazások) kijavítására kell alkalmaznia. Főszabály itt az, hogy a tanító sohase javítsa ki azokat a hibákat, melyekről fölteheti, hogy a tanuló is képes kijavítani; ezeket csak aláhúzza (vörös tintával vagy czeruzával) s javításuk a növendék dolga lesz, s ezt a tanító a következő dolgozat átnézése alkalmával fölülvizsgálja. A tanuló úgy eszközli a javítást, hogy a hibásan irt szavakat a dolgozat után, egy sort üresen hagyva, helyesen újra leirja. A tanító tényleges javítása tehát csak a tárgyi és stilushibákra terjedjen, helyesirásiakra csupán a szükség szerint.

A czél érdekében szükséges, hogy a tanító az osztály dolgozatainak átnézésekor *csoportosítva* följegyezze magának a többeknél előforduló hibákat s ezen följegyzései alapján fejtse ki az iskolában a füzetek visszaadása előtt: miért helyes igy, miért nem helyes amúgy, s csak ezen magyarázatok után kívánja meg a javítást. A következő dolgozat ezután az előbbeni föltünőbb hibáinak figyelembe vételével adandó fel. Ajánlatos például, hogy a tanító a következő alkalomra olyan diktálási feladatot készitsen s vegyen elő, melyben az előbb többektől helytelenül leirt szavak néhányszor előfordulnak.

A különböző eredményü feladatoknál is alkalmazható néha

a közös javítás. Ha t. i. az idő engedi, egy-két dolgozatot, egy jobbat s egy gyengébbet, az iskolában felolvastatunk s az illetőkkel nyomban kijavíttatjuk. A javítást megokoló magyarázatokból sok hasznot meríthet az egész osztály. A többi dolgozatokat azután a tanító maga nézi át.

Pár szóval megemlékezhetünk itt az irásbeli dolgozatok *tisztáztatásáról* is. Manapság, midőn oly sokat beszélnek, s nem ok nélkül, a tanulóknak iskolai munkával való túlterheléséről, a tisztáztatást a lehető legszűkebb határok közé kell szorítani. Kívánjuk meg szigorúan, hogy tanítványaink tisztán és csinosan írják le a dolgozatokat, a javítást végezzük magunk is, végeztessük növendékeinkkel is csinosan; a rendben tartott füzeteket őriztessük meg tanítványainkkal, vagy őrizzük meg magunk az iskolai év végéig, hogy ezek a nyelvtani oktatás munkájának, menetének, eredményének hű tükréül szolgáljanak bárki előtt, a ki az iskola munkájába be akar pillantani. Ily eljárás teljesen fölöslegessé teszi a sok tisztáztatást. Ez azonban nem zárja ki azt, hogy a tanító, kivált alsóbb osztályokban, hetenként 1—2 rövidebb, de fontosabb dolgozatot le ne írasson a tisztázati füzetbe, a helyesirás tüzetesebb begyakorlása s a szépirás s általában a csinosság iránti érzék fejlesztése szempontjából.

*

Tehát: a magyar nyelvtanítás czéljának gyakorlatias felfogása, az irásbeli feladatoknak csupán a fogalmazás és helyesirás szolgálatába helyezése, a jól megválasztott feladatoknak kellő előkészítése, a megírt dolgozatoknak pontos és lelkiismeretes javítása legyenek irányadó szempontjaink. Így téve, e téren való működésünk a közéletre eredményes, terhes munkánk magunkra nézve könnyebb s a fejlődő lelkek előhaladásának látásán nemes önérzettel jutalmazó is lehet.

Végzem felolvasásomat, azzal az őszinte óhajtással, vajha fejtegetéseim a magyar nyelv elemi iskolai tanításának nagyobb sikerére s a tanítóság ebbeli terhes munkájának észszerű megkönnyítésére némi hatással lennének!

Budapest. *Komáromy Lajos.*

A NŐNEVELÉS A MINISZTERI JELENTÉSEKBEN.

A ki a hazai közoktatás valamely ágának állapotáról képet akar szerezni, első sorban azon jelentésekre van utalva, a melyeket a vallás- és közoktatásügyi miniszter ur a közoktatás állapotáról évenként az országgyűlés elé terjeszt. A nőnevelést illetőleg a jelentések úgyszólván az egyedüli források, a melyek ez ügynek országos állapotáról felvilágosítást nyujthatnak; más források (péld. intézeti értesítők) e téren elenyésző csekély számmal állanak a kutatónak rendelkezésére.

Kisértsük meg a nőnevelés képét megszerkeszteni a legutóbbi XXIII. miniszteri jelentésben foglalt adatok alapján. E munkánkban csaknem kizárólagosan a jelentés első kötetére kell, hogy támaszkodjunk, a hol részint a kisdedóvásról, részint a népoktatásról szóló fejezetekben találunk a nőnevelésre vonatkozó adatokat.

A jelentésnek a kisdedóvásról szóló fejezetéből arról értesülünk, hogy az 1893/94-ik iskolai évben 876 kisdedóvoda, 107 állandó és 774 nyári menedékház találtatott az országban, a melyekben 62.787 fiu és 66.847 leányt részesült óvásban és gondozásban. Állandó felügyelet hiányában óvodaköteles volt 160.990 fiu és 158.383 leány, összesen 319.373 gyermek, vagyis a lakosság 3—5 éves részének 29·8%-a. Látjuk tehát, hogy az összes óvodaköteleseknek csupán 40.59%-a (129.634 gyermek) tett eleget a kisdedóvásról szóló törvény rendelkezésének; de látjuk egyszersmind azt is, hogy az óvodaköteles leánygyermekeknél kedvezőbb az óvodalátogatás aránya, mint a fiuknál, a mennyiben 42·3%-ra emelkedik.

A kisdedóvásra szolgáló intézetekben a nőknek nagy tevé-

kenységi terök nyilt meg. A férfi-óvók száma évről-évre apad. A legutóbbi iskolai évben a 876 kisdedóvó-intézetben alkalmazott 951 óvó közt csak 25 férfi volt (2.63%). Az állandó gyermekmenedékházakban csupán nők voltak alkalmazva. A nyári menedékházakban nagyobb számban találunk férfiakat (822 közt 60 férfi). Ezt az állapotot azonban csak átmenetinek lehet tekinteni, a mennyiben oly helyekről van szó, a hol arra való képesített dajka hiányában a tanitó vállalkozott a nyári menedékház vezetésére.

A kisdedóvás szolgálatában álló nők egy része szerzetes-rendi, különösen a kisdedóvó-intézetekben; itt a 951 nevelő egyén közül 155 (16.29%) szerzetes-rendi. Nagyobb részök (121) a róm. kath. kisdedóvó-intézetekben volt alkalmazva, és sajnos, hogy közöttük 30-an a magyar nyelvet ugyan jól, de nem mint anyanyelvüket beszélték, 5-en pedig keveset beszéltek magyarul.

A kisdedóvókat képező intézetek kizárólagosan a nőnevelő-intézetek közé sorolhatók. Számuk az 1893/94-ik iskolai évben 12-re emelkedett. Közöttük három állami jellegü (Hódmező-Vásárhelyen, Pozsonyban és Eperjesen); egy községi (Sepsi-Szt.-Györgyön; 5 római katholikus (Esztergomban, Kalocsán, Nagyváradon, Szatmárt és Temesvárt); egy ág. hitv. ev. (Brassóban); végül kettő egyesületi jellegü (Budapesten). Örvendetes tény, hogy ezen intézetek valamennyien megfelelnek a törvény követelményeinek. Oly vívmány ez, a melyet a törvénynek mindjárt kezdettől fogva erélyes végrehajtásának lehet köszönni.

A kisdedóvónő-képzőkben 626 növendék tanult, ezek közül 323 a II. évfolyamot végezte. A képesítő vizsgálatra azonban tetemesen nagyobb szám, nevezetesen 443 jelölt jelentkezett, tehát 120, az egésznek 27%-a, magánúton készült. Az óvónőképezdét nem végzett jelölteknek ily nagy számban képesítő vizsgálatra bocsátása aggodalmat kelthet, mert a magánkészülés sohasem ér fel a rendes tanulással és gyakorlással, a melyet az óvóképezdei tanfolyam nyujt. Némileg megnyugtató ugyan az a körülmény, hogy éppen az állami kisdedóvóképzők azok, a melyekben a legtöbb magántanuló tett vizsgálatot (144 közül 63, azaz 43·7%), s hogy ezek közül csak 68·2% kapott képesitést, mindazonáltal kivánatos-

nak tartjuk, hogy a magánúton készülteknek képesítő vizsgálatra bocsátása a legszűkebb térre szoríttassék.

Az állandó gyermekmenedékházakat vezető dajkák képzése végett 1893/94-ben 16 helyen tartottak 6—8 hónapra terjedő tanfolyamokat, a melyekben 148 egyén vett részt, a kik közül 147 képesíttetett. Ezeken kívül 12 magánúton készülő is jelentkezett, a kik közül 5 tette le sikerrel a vizsgálatot.

A nyári menedékházakat vezető dajkák képzése végett 31 helyen 38 tanfolyamot rendeztek 6 héttől 5 hónapig terjedő időtartammal, a melyekben 164 egyén részesült oktatásban; közülök 155 képesíttetett.

Miként e vázlatból látjuk, a kisdedóvásról szóló törvény végrehajtása biztos lépésekkel halad előre a maga útján, s a miniszteri jelentés erről világos és elég részletes képet nyújt.

A voltaképpeni nőnevelésre vonatkozó adatokat a jelentésnek második, a népiskolai közoktatásról szóló fejezetében találjuk.

Ebben a fejezetben az 1892/93-ik évi adatok vannak közölve, összehasonlítva az 1892-ik, s részben az 1869-ik évi adatokkal.

A tanköteles és tényleg iskolába járó gyermekek aránya, az 1868. évi XXXVIII. törvényczikkben kimondott tankötelezettség végrehajtásának fokmérője, 1893-ban a megelőző évekhez képest rosszabbodott. Míg ugyanis 1892-ben a tankötelesek csupán 18.74%-a maradt oktatás nélkül, addig az utóbbi 1893-ik évben 19.38%-nak van kimutatva azon tankötelesek száma, a kik nem jártak iskolába.

Ez a visszaesés azonban csak látszólagos, mert az iskolába járó gyermekek száma a megelőző évhez képest nem csökkent, hanem ellenkezőleg 62.223-mal emelkedett (2,232.315-re). Az arány rosszabbodása onnan származik, hogy annak második tagja, tudniillik a tankötelesek száma a szigorúbban és pontosabban végrehajtott összeírás folytán óriási módon emelkedett; nevezetesen az 1891/92-ik évben összeirt 2,670.095 tankötelessel szemben az utóbbi évben 2,769.014 tankötelest mutatott ki az összeírás. A tankötelesek szaporodása tehát egy év alatt 98.919, vagyis az 1869—1893. közti átlagos szaporodásnak majdnem ötszöröse.

A tankötelesek között volt 1,412.962 fiu, 1,356.052 leány. A fiuk közül iskolába járt 85.11%, a leányok közül 76%. Ennélfogva iskolázatlan maradt a tanköteles leányok 24%-a, azaz 326.250 leány. Ezen általános viszony lényegesen módosul a mindennapi és ismétlő tankötelesek csoportjában. A mindennapi tankötelesek csoportjában volt 987.066 leány s ezekből iskolába járt 809.564, vagyis 82.01% (a fiuk közül 88.51%); — az ismétlő tankötelesek csoportjában volt 368.986 leány. s ezekből iskolázott 220.238, vagyis 59.42% (a fiuknál 76.47%). A leányok iskoláztatásának viszonya tehát általában kedvezőtlenebb, mint a fiuk-é; de főképpen felette nagy azon tanköteles leányok száma, a kik nem tesznek eleget az ismétlő iskolai tankötelezettségnek. Több mint 3 ötödrésze a 13—15 éves leányoknak nem részesült oktatásban. Ezen felette elszomorító tény arról tanuskodik, hogy a magyar nép még ma sincsen meggyőződve a leányok oktatásának szükségességéről. A mindennapi elemi népiskolát a leány még elvégzi úgy, a hogy; de életének 12-ik évén túl már kevés jár iskolába.

Azonban azt hiszem, hogy ebben az elszomorító állapotban az ismétlő iskolai oktatás rendezetlenségének is van része, kivált ottan, a hol nincsen községi iskola. A fiuknál e hiányt némileg ellensúlyozza a továbbképzésökre rendelkezésre álló sok másfajta iskola (közép- és polgári iskola, felső népiskola, tanonciskolák stb.), de az úgynevezett néphez tartozó leányok kizárólag a sok helyen csak papiroson létező ismétlő iskolára vannak utalva, melyben különleges szükségleteikre egyáltalában nem fordítanak gondot. Úgy vagyok meggyőződve, hogy azon esetben, ha a falusi ismétlő iskolában a leányokat háztartási és nekik való gazdasági dolgokban, s női kézimunkákban oktatnák, amaz iskolák látogatottsága is tetemesen emelkednék. (L. a N. Nőnev. 1891. évf. 110. lapján Pataky Irma, és az 1893. évfolyam 102. lapján Személy Kálmánné czikkeit. Szerk.)

A népoktatási tanintézetek száma az 1892/93-ik iskolai évaen 16.942-re emelkedett; a szaporodás a megelőző évhez képest azonban igen szerény arányú, a mennyiben csak 25 az emelkedés. Ezen intézetek között legtöbb a róm. kath. (32.66%); a többi ily sor-

rendben következik: ev. református (13.98%), gör. kath. (12.79%), községi (11.52%), gör. keleti (10.73%), ág. hitv. (8.41%), állami (5.11%), izraelita (3.32%), magán jellegü (0.92%), unitárius (0.29%), társulati jellegü (0.27%).

A fentebbi szám az összes népoktatási intézeteket tartalmazza. — A 16.942 intézet közt volt elemi népiskola 16.667 (98.38%), felső népiskola 56 (0.33%), polgári iskola 197 (1.15%), felsőbb leányiskola 22 (0.13%). E kimutatásban azonban több felsőbb leányiskola van kimutatva, mint a mennyi tényleg létezik; a jelentés szerint a 12 állami és 1 községi felsőbb leányiskolán kívül még 5 róm. kath. és 4 ev. ref. ily intézetnek kell lenni, holott csak 3 róm. kath. és 2. ev. ref. felsőbb leányiskola van.

A 16.942 népoktatási tanintézet közt a legtöbb vegyes iskola (84.66%). Kizárólag fiuiskola volt 1.219; kizárólag leányiskola 1.377. Ezen utóbbi számban benne vannak a felső nép-, polgári és felsőbb leányiskolák is.

Az a körülmény, hogy a polgári és felsőbb leányiskolák a miniszteri jelentésben egészen beolvasztattak az elemi népiskolák közé, lehetetlenné teszi, hogy a fentebb említett gyér adatokon kivül képet alkossunk a nőnevelésről.

A felsőbb leányiskolákról csupán annyit tudunk meg a jelentésből, hogy 1892/93-ban állítólag 22 ily intézet volt 3134 növendékkel, s hogy ezen iskolák jellegük szerint a fentebb említett módon oszlottak meg.

A felsőbb nép- és polgári leányiskoláknak még a számát sem lehet a miniszteri jelentésben megtalálni, mivel azok külön egyáltalában meg sem említtetnek, hanem mindig a fiúiskolákkal együtt.

Hogy az elemi fokozatnál magasabb népoktatási intézetekben hány osztály volt, hány tanító és tanítónő működött, s hogy ezek közt hánynak van oklevele, hányan tudnak magyarul, — mindezeket és még igen sok fontos adatot, a melynek gyüjtése a magasabb népoktatási intézetekre nézve igen szükséges és fontos, a jelentésben hiába keresünk.

De a miniszteri jelentésnek ezen fogyatkozása, hogy ama

magasabb népoktatási intézetek az elemi népiskolák csoportjába foglaltatnak, az utóbbiak állapotának hű feltüntetését is lehetetlenné teszi. Ez állításom bebizonyítása végett a következőket említem meg.

A tanítók és az iskolák számainak egymáshoz való aránya igen fontos tényező a népiskolák állapotának megítélésére, mert mentől nagyobb a több tanítós iskolák száma, annál magasabb szinvonalon áll a népoktatás.

A jelentés szerint 1892/93-ban 25,752 tanító (s tanítónő) találtatott a 16,942 népoktatási intézetben. Ezek közül esett a 865 állami jellegű iskolára 1862, az 1952 községi jellegűre 4429, az 5533 róm. kath. jellegűre 8.477. Ezek szerint a legkedvezőbb tanítói létszám mutatkozik a községi és állami jellegű iskolákban, mert minden egyes állami iskolára esik 2·16 tanító, minden egyes községire 2·26 tanító; ellenben minden egyes róm. katholikusra csak 1·53 tanító, minden egyes gör. kath. iskolára 0.99, minden egyes gör. keletire 1·21, minden egyes ref. iskolára 1·28 tanító stb.

Csakhogy az alap, a melyre ez a számítás és következtetés alapíttatott, nem fogadható el helyesnek. Kétségtelen, hogy az állami és községi iskoláknál kimutatott arány azért kedvező, mivel e csoportokban nagy számmal vannak a nagy tanítói létszámmal biró magasabb népoktatási intézetek. A 865 állami népoktatási intézet között van 17 felső nép-, 49 polgári iskola és 12 felsőbb leányiskola; az 1952 községi között van 102 magasabb intézet; ez a sok magasabb népoktatási intézet a maga sok tanítójával aztán a mérleget az állami és községi iskolák felé billenti s az utóbbiakat a kelleténél kedvezőbb szinben tünteti fel.

Ugyanezt mondhatom arról a kimutatásról, milyen jellegű iskolákban működik a legtöbb tanítónő? Az összességet véve, a tanítók 85·47%-a férfi, 14·53%-a nő volt; az állami iskolákban azonban 1862 tanító között 729 nő találtatott, utóbbiak tehát 39%-át tették az állami iskolák létszámának. Ezt a számítást is csak az esetben lehet alaposnak tekinteni, ha az iskolák szétválasztatnának fokozatuk szerint.

Így vagyunk végül az iskolák fentartási költségeivel is.

A jelentés szerint minden tanítói állomás fentartása az állami jellegű népiskolákban 987·5 forintba, a községiekben 984·5 forintba, ellenben a görög katholikusoknál 308·1 forintba került. Itt is hibás a számvetés alapja, mivel az állami és községi iskolák között aránylag sok az elemi népiskolánál jóval drágább, magasabb népoktatási intézet, a melyeknek fentartási költségét az elemi népiskolákétől elválasztva kellene kimutatni, hogy tiszta és hű képet kapjunk arról, mennyibe kerül egy-egy népiskolai tanítói állás az államnál s a többi iskolafentartónál.

Mindezek alapján egyfelől az elemi népoktatásról adandó képnek a tisztasága és hűsége érdekében, másfelől pedig azon okból, hogy az eleminél magasabb népoktatási intézetek állapota megfelelőbb módon ezen intézetek jelentőségéhez mért teljességben legyen kimutatható, felette kivánatosnak tartom, hogy a jövőben a felső nép- és polgári fiú- és leányiskolák, és a felsőbb leányiskolák az elemi iskoláktól különválasztva, a maguk czéljaihoz képest gyűjtött statisztikai adatok alapján tágyaltassanak.

A nőnevelésre vonatkozólag még a tanitóképezdékről szóló fejezetben is találunk nehány adatot. Arról értesülünk, hogy az 1892/93-ban fennállott 70 képezde között 17-ben tanitónőket neveltek. A 17 tanitónőképezde közül 7 állami s 10 róm. kath. jellegű volt. Ezekbe felvétetett 1470 növendék, a tanévet elvégezte 1427. Elemi iskolai tanitónőket képeztek 15, polgári iskolaiakat 2 intézetben. A 7 állami tanitónőképezde 27 tanfolyamának fentartása 337,353 frtba, a 10 róm. kath. tanitónőképezde 38 tanfolyamának fentartása 59,799 frtba került. Egy-egy növendék oktatása amott 516·6 frtba, emitt 91·7 frtba került.

Több adatot a tanitónőképzésre a jelentésben nem találunk, mivel egyéb tekintetben a tanitónőképezdék a tanitókat nevelő intézetekkel együtt tárgyaltatnak.

Itt is felette kivánatosnak tartom a jelentésnek olyatén berendezését, a mely lehetővé tenné a tanitó- és tanitónőképezdék állapotának önálló feltüntetését; azonfelül elválasztandónak tartom az egészen másnemű szervezetű és jóval nagyobb apparatussal dolgozó polgári iskolai képezdének kimutatását az elemi iskolaiak-

tól. A kétféle képezde egybeolvasztásának tulajdonítom azt a nagy eltérést, mely az egy-egy képezdére eső tanárok számát illetőleg a különféle jellegű képezdéknél a jelentés szerint fennáll. Ugyanis azt olvassuk, hogy míg a kath. képezdékben egy-egy képezdére 8—9 tanár esik, addig az államiakban a tanárok átlagos létszáma 13—14. Ugyancsak ezen a nem helyes alapon nyugszik a jelentésben olvasható azon összehasonlítás, hogy míg az áll. képezdék 98 tanfolyamának fentartása 813,070 frtba, a felekezetiek 160 tanfolyamáé 352,864 frtba került. Ezen óriási különbség is bizonyára a valóságnak megfelelőbb mértékre redukálódnék akkor, ha a nagyszabású áll. polgári iskolai tanító- és tanítónőképzők fentartási költsége elkülönítve mutattatnék ki.

Budapest. *Szuppán Vilmos.*

A BUDAPESTI KIR. KATH. TANÍTÓNŐKÉPZŐ-INTÉZET.

(Első közlemény.)

Szigethy Karolina a magyar tanítónőkhöz intézett lelkes soraiban (l. N. Nőnevelés 1894. nov. számában) felidézi hazai tanítónőképzésünk azon sötét korszakát, midőn három havi tanfolyam alatt tanítónői oklevelet — azt is németet — szerezhetett a magyar tanítónő Budapesten.

Tanítványi kegyeletem adóját óhajtom leróni e folyóirat hasábjain a budapesti kir. kath. tanítónőképző-intézet iránt, a midőn annak fejlődési fázisait 1856-tól, a Szigethy K. által említette évi kezdetleges állapotától, a mai napig röviden, de híven ismertetni bátorkodom 'e folyóirat igen tisztelt olvasói előtt. — A hiteles adatokat Molnár László, az intézetnek nyugalomba vonult igazgató tanára, volt szíves rendelkezésemre bocsátani.

*

Az 1849. évi október 9-én hirdették ki Bécsben az Osztrák-birodalom területére szóló: «Organisations-Entwurf»-féle közoktatási tervezetet, melyet később gr. Thun Leo, birodalmi minister, hazánkra is kiterjesztett.

Szomorú idők következtek most szegény magyar hazánk tanügyére és tanítótestületére. Azon tanítókat, akik vagy nem tudtak, vagy nem akartak németül, illetve német szellemben tanítani, egyszerűen mellőzték a fontosabb állások betöltésénél, németnyelvű és szellemű idegenekkel pótolván őket. — — Gyászba borult a nemzeti géniusz, bár főpapjaink és főuraink áldozatkészsége folytán népiskoláink szaporodtak, sőt tanítóképzők is keletkeztek;

a tanítási módszer és tankönyvek — jóllehet a nemzeti szellem rovására — egyaránt javultak; életbe léptek a vasárnapi és ismétlő iskolák; behozták a rajztanitást népiskoláinkba, azon népiskolákba, melyek szakasztott másai voltak az osztrák népiskoláknak, kivéve, hogy itt *magyar* gyermek hallgatta *német* tanitójának oktatásait.

Ezen időben: 1856-ban nyílt meg Pesten az első kir. kath. tanítónőképző-intézet Nagykéri Scitovszky János herczegprimás idejében. — Dr. Haas Mihály, vasmegyei születésű lelkésznek és az idő szerinti cs. kir. tanfelügyelőnek alkotása volt ezen első tanítónőképző-intézet. Bár tanférfiui érdemeit általában véve nem kicsinyeljük, de mint a nemzeti nevelés határozott ellenségének, nem adózhatunk azon hálás megemlékezéssel, melyet ellenkező esetben nem vonhatnánk meg tőle a tanügy körül kifejtett fáradozásaiért.

Germanizáló túlbuzgóságában annyira ragadtatta magát, hogy nem átallotta elvtársnit a következő igérettel kecsegtetni: «Majd megmutetom Önöknek, hogy még a szegedi pusztán is németül fognak beszélni a csikósok!» Nem sejté, hogy a magyar fajban mily szívós az ellentállóképesség germanizátorokkal szemben.

Haas Mihály eszközlé ki tehát az Angol Kisasszonyok pesti intézete főnöknőjétől, Spreng Leopoldinától, a tanítónőképzőhöz megkivántató helyiségek és tanerők átengedését, a mit azután gr. Majláth Julia, az osztrákországi Angol Kisasszonyok főfejedelemasszonya, utólag helyben is hagyott.

Az intézet fennállását a jövőben is biztositandó, előrelátó alapitója helytartótanácsi rendeleteket eszközölt ki,* melyek az Angol Kisasszonyok intézetét kötelezik a falai közt létesült tanítónőképző részére a szükséges segédtanerőket átengedni, a tantermeket tisztán tartani és télen át fűttetni, minek fejében viszont 6 frt beiratási díjat szedhet minden belépő tanítójelölt után.

Végre kieszközölte Haas M. az 1856-ban kibocsátott cs. kir.

* L. a budapesti Angol Kisasszonyok levéltárában őrzött és az intézet alapítására vonatkozó okmányokat.

közoktatási minister rendelete alapján a tanerőknek a tanulmányi alapból nyújtandó fizetését, a mely a következőkben állapíttatott meg: az igazgató-tanár fizetése évi 840 frt; a vallástanáré 100 frt, ének- és rajztanáré 80—80 frt. — Bizony szerény fizetés volt ez!

Az intézet első évében csak két tanteremmel birt, felszerelve a megkivántató bútorokkal, tanszerekkel. Ezen időben állították ki a már említett *német* okleveleket, melyeken a következő aláírásokat láthatjuk: Dr. Alois Grynäeus, E. Domherr, bischöfl. Commissär und k. k. Schulrath; — Leopoldine Spreng, Oberin des k. k. Stiftes der Englischen Fräulein; — Adolf Schimatius, Lehrer und Katechet; — J. Benisch, Lehrer der deutschen Sprache; — Andreas Németh, Lehrer der ungarischen Sprache und des Rechnens; — Till Ferencz, Lehrer des Gesanges. Az intézet első tanítónőképző-tanárát, Schimatius Adolfot, már fél év mulva Rősler József, cseh származású pap váltotta fel, aki igazgatói czímmel ruháztatott fel; kivüle még Krigler Józsefet, esztergommegyei áldozárt és a pestvárosi népiskolák igazgatóját bízta meg a herczegprimás 1856-ban helytartótanácsi rendelet alapján az intézet igazgatásával.

A magyar alkotmány helyreállítása hajnalán, 1861-ben, hivalosan elrendeltetvén a magyar tanítási nyelv behozatala, Rősler hivatalától felmentetett és hivatalos működésében tanusított buzgalmáért érdemkereszttel feldíszíttetvén, Csehországba visszavonult. Helyét Nőthig József, fővárosi kereskedelmi- és népiskolai tanító foglalta el, míg végre 1864-ben, bekövetkezett halála folytán, helyére Molnár László neveztetett ki.

Ekkor az 1864. jul. 8-án kibocsátott helytnrtósági rendelet alapján alakult át az intézet kül- és belszervezete. Itt mutatjuk be azon új tanterv vázlatát, melyet Molnár László, főtanfelügyelője, Dr. Mayer István megbizásából 1866-ban az akkori párisi kiállítás magyar tanügyi csoportja számára az említett képezdei történetében benyujtott, s mely teljes terjedelmében az «Iskolabarát« 1866. évfolyamában közöltetett.

Az intézet ezen időszakától kezdve az «Organisations-Entwurf» alapján elemi és főelemi tanodákban való tanitóságra ké-

pesít. A kilépő okleveles tanítónők egyelőre részint magánnevelő-intézetekben, részint családi körben, mint nevelőnők, értékesíthetik tudásukat, a kik a megkivántató nyelv- és zeneismeretet magánúton sajátitják el, minthogy e tantárgyakat a tanhelyiség korlátoltsága és a rövid 2 évre szabott tanfolyam miatt nem lehetett felvenni a rendes tantárgyak sorába.

Az intézetbe való felvétel a következő feltételekhez van kötve: 1. A növendék — a tanító- és nevelőben megkivántató testi és szellemi tulajdonok mellett — legyen 16 éves, jó erkölcsi viseletü. 2. Egy további idevonatkozó rendelet kibocsátásáig jó bizonyitványt mutasson fel a főelemi tanoda IV. osztályából. Ezeken felül köteleztetik felvételi vizsgálatra.

A tanfolyam egyelőre 2 évre terjed. Míg az I. éves jelöltek főleg a főelemi iskola tantárgyait ismétlik, kibővitik és az emberképzés szakmáját tanulmányozzák, addig a II. éveseknél a gyakorlati kezelésre fordittassék a főgond.

Az előadási nyelv az intézet megnyitásától 1861-ig, mint már említettük, kizárólag német, ekkor elrendelik ugyan, hogy tanitási nyelv a magyar legyen, de még 1864-ben is kénytelen Molnár László németül is előadni a magyar mellett, német feleleteket is meghallgatni, és kivételesen egyeseknek német tankönyvek használatát is megengedni, annyira elnémesitették a 10 évig tartó Bach-korszak alatt a német tanítók, a bevándorlott német és cseh családok a budapesti tanuló ifjuságot, illetve serdülő nőnemzedéket.

Előadandó r. tantárgyak a következők: Vallástan heti 4 óra; nevelés- és oktatástan heti 3 óra; tankönyvek tartalma és kezelése 1 óra; gyakorlati tanítás, II. évfolyam, 2 óra; irásbeli gyakorlatok 1 óra; osztálylátogatás 3 óra; magyar nyelv 3 óra; német, nyelv 2 óra; számtan 2 óra; földrajz, történelem, természetrajz természet- és vegytan, háztartástan 4—4 óra; üteny- és szépirás 2 közös óra; rajz 2 közös óra; ének 3 közös óra; női kézimunka 3 óra.*

* A házi-ipar és torna nincs felvéve a tantervbe.

Nevelőirányú fegyelmi eszközök: az osztályzás, a vizsgálatok, a bizonyítványok és az ösztöndíjak.

A vizsgálatok minden iskolai félév végével tartatnak meg a tankerületi kir. főigazgató, a képezdei igazgató-tanár, az intézeti igazgató és az egész tantestület jelenlétében; az egyházi hatóság részéről érseki biztosok küldetnek ki.

A szóbeli vizsgálatokat, melyek osztályonkint két napon át eszközöltetnek, irásbeliek előzik meg, és csak ezeknek sikeres megoldása után bocsáttatnak a növendékek szóbeli vizsgálatra. A másodévesek vizsgálatát tanári értekezlet követi, melyen a tanképesítés fokozata állapíttatik meg.

A bizonyítványok kétfélék: képezdeiek és tanképesítők. A képezdeiek minden félévi vizsgálat után állíttatnak ki. Tanképesítő bizonyítványt a másodévesek az utolsó félévi vizsgálatnak sikeres letevése után nyernek a következő fokozatok alapján:

1. *Főelemi tanítóságra* képesíttetnek oly jelöltek, akik felsőbb tanintézetből léptek a tanítónőképzőbe, az előirt tantárgyakban kitünő előmenetelt tanusítottak és a gyakorlati tanításban tanítói ügyességük által kiváltak.

2. A csekélyebb előképzettségü jelöltek, akik a szükséges ismereteket elsajátították s gyakorlati tanításban is megfeleltek, *elemi tanodákban való tanításra* képesíttetnek.

3. Ha azonban az előirt tantárgyakat csak elégségesen sajátították el, de a gyakorlati tanításban nem tanusítanak kellő önállóságot, az illetők csak *altanítóságra* nyernek képesítést. Az ilyenek egy-két évi gyakorlat és pótvizsgálat alapján nyerhetnek magasabbfokú tanképesítést.

Kézimunka-tanítóságra oly jelöltek nyernek képesítést, akik a vallás-, nyelv-, számtan és a fogalmazásból, különösen pedig a női kézimunkák különféle nemeiből sikeresen vizsgáznak. Tanképesítésük 3 fokozata: kitűnő, jeles, vagy egyszerűen kézimunkatanításra képesíttetik.

Budapest. *Nemecskay Irma.*

(Folytatása következik.)

POLGÁRI LEÁNYISKOLÁINK JÖVŐJE.

A tordai polgári iskolák tantestülete 1894. évi junius 13-iki gyűlésén kimondta, hogy a polgári leányiskoláknak hat osztályúvá kifejlesztését leánynevelés-oktatásunk égető szükségének tartja. «A székes fővárosi polgári iskolák közül a várbeli és a belvárosi IV. kerületi» alakult át felsőbb leányiskolává, a III. kerületi is 2 éves nőipariskolai kurzussal egészült ki. A kecskemétire a múlt tanévi jelentésében ajánlja Berecz Antal hat osztályú felsőbb leányiskolává fejlesztést. Szuppán Vilmos, a felsőbb leányiskolák jelenlegi miniszteri biztosa még 1887-ben melegen üdvözli azon egységet, mely a polg. és felsőbb leányiskolák újabb tantervében nyilvánul, mi által a két iskola közti kapcsolat szorosabbá vált.

Az 1887. évi julius 7-iki rendelet kimondja, hogy a polgári leányiskolák négy osztálya egy befejezett egészet képezzen, csak a franczia nyelvnek a polgáriban fakultativ, a felsőbb leányiskolában kötelezett tanítása tekintetében, különbözzék a két iskola tanítási anyaga, menete egymástól. Méltó kiegészítése ennek az 1893. évi 18537. számú rendelet, mely a felsőbb leányiskolák rendtartási szabályait is kiterjeszti a polg. iskolák fölé.

Gallauner Lujza, Geőcze Sarolta, polg. leányiskolai igazgatók, egyik a magyar Pædagogiai Társaság felolvasó ülésén, másik a Középiskolai Tanáregyesület központi választmányának tételkitűzése folytán, a középiskolai tanáregyesüle tbrassói körében, tárgyalták a középfokú leányiskolák ügyét, mindkét alkalommal, úgy a felolvasók, mint említett egyletek a leányoktatás egységes alapon tervezése, a polg. leányiskolai négy évfolyam kiegészítése mellett foglaltak állást.

Fölemlíthetnők azon mozgalmat is, mely a leánygymnázium létesítésére indult volt meg ezelőtt 2 évvel, a mely tehát a leányoknak az elemi iskola elvégzése után 8 évi továbbtanulását, majd az egyetemre juthatását és ez által minél számosabb életpályán való boldogulhatását czélozta. A budapesti állami *felsőbb* leányiskola fölé *továbbképző-tanfolyam* szerveztetett. Több polg. iskola fölött *női kézimunka-tanfolyamok* működnek, s nem egynek felállítása folyamatban van.

Ezen s még több ezúttal fel nem sorolt intézkedésből és mozgalomból azon élenk törekvés tűnik ki, mely a leányiskolák egységesítésére, a polgári leányiskolai 4 évfolyamnak legalább 6-ra való kibővítésében mutatkozik. Mi állhat útjában tehát a végleges rendezésnek mégis? Miért kell egy czélra, ugyanazon eszközökkel munkálni két iskolának, melyek hová-tovább csak a névben, a különböző elbánásban lesznek mások? A továbbképző-tanfolyamok (ez idő szerint a női kézimunka-tanfolyamok, pár helyt a női keresk. tanfolyamok) is a mellett bizonyítanak, hogy 14—15 éves korban, polg. iskolai négy osztály végzésével a leányoknak az iskola körébe tartozó nevelés-oktatását nem tartják befejezettnek. A tanfolyamok látogatottsága az életszükségletből fejlődöttségök mellett tanuskodik, de másrészt arról is, hogy a szülők e korban még örömmel hagyják gyermekeiket az iskola őrködő, irányító gondozására.

Számtalan alakban elmondták már mások is, hogy a leány épen a 14—15 éves serdülő korban, mikor már nem kis leány, de még nagy leány sem — szorúl reá legjobban a helyes vezetésre. Ekkor van legnagyobb szüksége jó tanácsadóra, ki biztosan elkalauzolja azon szirtek közt, melyek közé oly gyenge s csekélyszámú vérttel lép.

A 14—15 éves leányka kezd tudatára lépni annak, hogy ő már számít a társaságban; hozzá a szülők, a mennyire sietnek szép leányukat a világba bevezetni, a mulatságok közt ép oly kevéssé válogatósak. Ily körülmények közt nem csoda, hogy a zsenge, az iskola padokból csak ma kikerülő leánykával szemben társas érintkezésben el nem kerülhető nem épen javító tényezők is éreztetni kezdik hatásukat.

Oly tapasztalatlan, mindenki iránt feltétlen bizalommal viseltető ilyenkor az ifjú leány lelke, hogy nem tudja megkülönböztetni a felszínest a lényegestől, a külszínt az igazi bensőségtől . . . oly vágyak, igények rabja lesz, melyek úgy saját, mint hozzátartozói boldogságát aláássák. Szükséges a leányokra nézve is az iskola kötelékében való maradás legalább azon korig, míg jellemök nagyjában kialakul.

Az iskoláztatás a legjobb alkalom a komoly munkához való szoktatásra is. Nem egy szülő a polg. isk. IV-ik oszt. után gyermekének pihenő évet ad; mert ugyis fáradt eleget az iskolában, hadd teljék teljes öröme az édes semmittevésben. Nem gondolják meg, mily nehéz a valóságos második természetté váló dologtalanság, az ezzel együttjáró egyéb rossz szokások elhagyása, mily nehéz a rendszeres munkálkodáshoz való visszatérés!

A jövő hivatásra való előkészítésre hivatkozással sem okolhatjuk meg a leányok képzésének a IV. oszt. után való félbeszakítását. A polg. iskolák felett álló tanfolyamok úgyis vagy a szükséges női szakismeretek szolgálatában állanak, avagy kenyérkeresetre képesítenek, ha pedig felsőbb leányiskolai V-ik és VI-ik osztályban nyeri a leány továbbképzését, akkor sincs komoly és jövő hivatásukra előkészítő tanulmányok hijjával.

A tanterv szerint a polg. leányiskolából rövid tanfolyama miatt épp az marad ki, a mi a négy éven át szerzett ismeretek összefoglaló kibővítésére a női hivatás szempontjából is szükséges. S vannak az általános képzés szempontjából is fontos ismeretek, melyek csakis a felsőbb leányiskolai V-ik és VI-ik osztályban, avagy a sok tekintetben önálló, az elméleti oktatást is felölelő női kézimunka-tanfolyamokon fordulnak elő.

Nem terjeszkedem ki ez alkalommal annak taglalására, mily nélkülözhetetlen a nő jövő hivatására is rendkívül fontos ismeretek szorultak a csonkán maradt IV. oszt. polgári leányiskola tantervéből a felsőbb leányiskola egészet alkotó tanterve szerint az V-ik VI-ik osztályba. Nem hagyhatom azonban említés nélkül a női kézimunkát és neveléstant, az elsőből a IV. polg. osztályban csak nagyon keveset tanulhat a leányka (tanusítják a polg. isk. végzett

leányokkal benépesült «varrodák») a másodikból épen semmit sem tanul. Legtöbben, kik a leányok képzésének kérdését folyóiratainkban tárgyalták, a mai polg. leányiskolai oktatás legfőbb hiányának tekintették a lélektani és a pedagogiai ismeretek teljes mellőzését. A kismartoni polgári leányiskolával kapcsolatos női-kézimunka-tanfolyamon, e hiány pótlása czéljából tudtommal lélektani felolvasások, előadások is tartatnak.

A polg. iskoláknak hat osztályra kibővítését épen ezen csonka tanítási anyag szükséges betetőzése is megkivánja. Nem egy tárgyból épp az életre, a jellemfejlődésre kiható, a nők különös hivatása szempontjából fontos rész marad el. A szerzett alapismereteknek épp gyakorlati alkalmazásáról nem lehet szó, a prózai s költői műremekek közül alig jut idő egy-kettő megismerésére, de a vágy fel van költve az olvasásra, megkezdődik azután a többet rontó, mint használó kontár regények uralma, melyek nem egyszer minden ürességök mellett a lélek tisztaságát se kimélik. A női kézimunkatanfolyamok is épp ezért a varrás mellett igyekeznek időt szakítani irodalmi remekek olvastatására is, a mellett népszerű, továbbképző felolvasásukkal is pótolják a polg. iskolai képzés bevégzetlenségét.

El nem vitatható, hogy ugyanazon czél szolgálatában álló eme két intézetet, noha eszközeik is azonosak, a közönség különböző mértékkel méri. Az, mely a képzést befejezi. a melynek a törvényhozás is előkelőbb helyet biztosít, az a szülők szemében is több. A leányok középfokú taníttatásának jelenlegi berendezése hozza magával, hogy a csak pótvizsgával felsőbb leányiskolába segítő polgári leányiskola, mely a mellett épp akkor bocsátja el tanítványait, mikor az iskola őrködő vezetésére legnagyobb szükségök van, kevesebb a közönség előtt. Sokszor dicsekednek az anyák felsőbb leányiskolába járó leányaikkal, ha csak az I. osztályt látogatják is, míg a polgári leányiskola a «csak» kitétellel szerepel. Nem irigyeljük a felsőbb leányiskolákat, de az oknélküli kicsinylés fáj.

A felsőbb leányiskola egyéb tekintetekből is kiváltságos helyzetben van. Állandó miniszteri biztos látogatja meg a felsőbb leányiskolákat évenkint, a tanítás eredményeinek egyöntetűsége, foko-

zása sokat nyer ez által, de a dologi, személyi szükségletek, igények is megfelelőbb, gyorsabb elintézést nyernek a személyes érintkezés folytán. Ellenben a polgári iskolák csak esetről-esetre részesülnek abban a szerencsében, hogy ideiglenes miniszteri iskolalátogatót láthassanak, arról szó sincs, hogy legalább időközökbe ismétlődjenek a látogatások, az eddigi szokás szerint egy iskola csak egy alkalommal kap miniszteri biztost, azután másra kerül a sor; jó, ha évek mulva megint kezdődik a látogatás. A jelenlegi iskolalátogatás csak fél eredménynyel jár, mivel a biztos hivatalos jelentése nem közöltetik a tantestülettel. A látogatás befejeztével szokásos együttes tanácskozásnál sok az udvarias elhallgatás is. Az igazságos bírálat, a kiküldött látogatók kiváló egyénisége folytán másként ez nem is lehetséges, csak javítólag hathat. A testületek körében az igaz, fel szoktak merülni egyes kényesebb természetű kebli ügyek is; mind a mellett legkevésbbé se sérthetné egyikünk érzékenységét se a hivatalos jelentés közlése.

A felsőbb leányiskolákat a közokt. miniszteriumban jelenleg is *Berecz Antal*, volt felsőbb leányiskolai igazgató és a felsőbb leányiskolák volt min. biztosa képviseli. Berecz a felsőbb leányiskolák szolgálatában töltötte élete java korát, azok életével, óhajaival legalaposabban ismerős. Ellenben a polgári leányiskoláknak nincs emberök a miniszteriumban, ügyeiket a többi népoktatási intézetekkel együttesen, hol egy, hol más kéz intézi.

Még a tanerők tekintetében is más elbánás alá esnek a felsőbb leányiskolák, mint a polgári iskolák. A felsőbb leányiskolákhoz csak középiskolai tanári képesítésű férfi tanerőket alkalmaznak. A polgári iskoláknál működő középisk. képesítésű tanárok, ismeretes mozgalmuk után jórészt felsőbb leányiskolákhoz helyeztettek át. Az iskola szinvonala magasabb, ez követeli meg, hogy a felsőbb leányiskolában magasabb, egyetemi képesítésű tanerő alkalmaztassék, így okadatolják meg ez eljárást. Pedig ha őszinték akarunk lenni, a középiskolai fizetésben kell az igazi okot keresnünk. Hisz a felsőbb leányiskola csak két évvel megtoldott polgári iskola; azzal a két évvel csak nem különbözik annyira egymástól a két iskola, hogy a felsőbb leányiskolában a polgári iskolai tan-

erők nem állhatnák meg helyüket, mikor az úgyis nagy számban alkalmazott nőtanerők csaknem mind polgári iskolai képesítésűek, felsőbb leányiskolai kevés van. Ha igazságosak akarunk lenni, egyenlő mértékkel mérjünk mindenkinek. Avagy, ha a jelenlegi polgári iskolai tanítói képesítés kevés, emelni, egyetemivé tenni kell azt is, hogy ne tápláltassanak még a testvér intézetek körében is a mellőzés keserű kenyerével.

Azon felfogást, hogy a leányiskoláknak különböző berendezés kell, a mint a tanítványok testi munkás, avagy szellemi munkás gyermekei, épp a leányoktatás hivatott képviselői itélték el a legélesebben. Hiába minden mesterkedés, a tanulók ilyszerű elkülönülése az életben nem megy. Magas tandíjakkal ki lehet szorítani az iskolából a szegényeket, de ezek számosabban vannak a hivatalnoki, a szellemi munkások osztályában (ha már minden áron karatokat akarunk felállítani), mint a csekélyebb igények, félrehuzódó élet folytán is tehetősebb iparosok és kereskedők közt. Különben is az iskolák látogatottsága az illető község lakóinak iskolalátogatási buzgalmától is függ s a hol csak polgári iskola van, oda járatja minden fajta foglalkozású szülő gyermekét, viszont áll a dolog a felsőbb leányiskolával. Mert a fővárost kivéve talán nincs is más városunk, hol polgári- és felsőbb leányiskola közt válogathatnának a szülők. És épp a fővárosi polgári iskolák alakulnak át rendre felsőbb leányiskolákká, holott a fővárosban a legtöbb az iparos-, kereskedő szülő. Maga a miniszterium is azon álláspontra helyezkedett, hogy a szülők foglalkozása szerint való elkülönzése a leányiskoláknak nem lehetséges, nem szükséges, máskülönben nem volna a polgári- és felsőbb leányiskolában a tanterv, tankönyv, újabban a rendtartás is ugyanaz. De még az azonos tananyagnak feldolgozása, tanítási módszere is egyező, csakis így haladhatnak minden fennakadás nélkül a polg. iskolát végzettek a felsőbb leányiskolában.

Végül nem hagyhatjuk szó nélkül azon zavaros helyzetet, mely az által támadt, hogy a polgári leányiskolákra is kiterjesztetett a felsőbb leányiskolák «Rendtartási és fegyelmi szabálya». Ennek folytán az iskola úgy belső, mint külső adminisztrációja

az igazgató és a tanári szék tiszte. Felszabadult volna tehát a polg. leányiskola is a gondnokságnak elavult s inkább az iskolaügy nyügözését, mint népszerűsítését eszközlő intézménye alól.

Igen, ha a gondnokságok is kaptak volna az új rendelkezésnek megfelelő utasítást. Sőt inkább egy tekintélyes fővárosi napilap útján arról értesülünk, hogy egy kérdést intéző kir. tanfelügyelőségnek a kultuszminiszterium azt válaszolta: «hogy a polg. leányiskola minden tekintetben a vallás- és közokt. miniszternek 1876. évi szeptember hó 2-án 20,311. sz. a. kelt rendeletével az állami népoktatási tanintézetek gondnoksága számára kiadott «Utasítás» alatt áll». Ez ellentmondó rendelkezések közt hogyan találjuk meg Ariadne fonalát? Azt hiszem, hogy a legtöbb polgári leányiskolák rendtartásában és fegyelmében az 1893. évi juliusi rendelet folytán csak annyi változás történt, hogy a tanulókra vonatkozó rész ment át a gyakorlati alkalmazásba, a többi, a mi pedig a lényegesebb maradt a régi szerint. Még nehezebb az új Rendtartási és fegyelmi szabályok életbe léptetése az oly intézeteknél, hol polg. fiu- és leányiskola egy igazgatás, gondnokság alatt van. A polgári fiuiskolákra ugyanis még semmi újabb intézkedés nem történt.

Sok oldalról tárgyalhatnók még a két legfontosabb leányiskola ügyeit. Kivánatos is többek hozzászólása a kérdésnek minden tekintetben való megvilágítása érdekében. Azonban azon végkövetkeztetést ezúttal is kimondhatjuk, hogy a polg. leányiskolák ügyei megértek már a rendezésre, a polgári leányiskolák kifejlesztése, illetve felsőbb leányiskolákká alakítása közoktatásügyünk sürgős szüksége.

Torda. *Volenszky Gyula.*

A TÖRTÉNELEM TANÍTÁSA AZ ÓVÓNŐKÉPZŐ-INTÉZETEKBEN.

A történelemről azt tartja egy régi közmondás, hogy az az életnek tanítója (magister vitæ). S valóban az; mert a történelem feltárja előttünk a múltnak homályos hagyományait, bepillantást enged a századokkal ezelőtt élt nemzetnek politikai, társadalmi, műveltségi és vallási viszonyaiba; szemeink elé idézi azon óriási harczokat, melyekben egész népek álltak népekkel szemben, s a csatatéren sokszor egy egész nemzet maradt eltiporva; előadja, mint keletkeztek egy-egy kis városból világbirodalmak s mint lettek ezek ismét semmivé; felkelti mohlepte sirjaikból a múltak kimagasló alakjait, nagyidők nagy embereit, hogy ezek jelleménél tanuljon lelkesülni az utód a szépért, igazért és jóért.

De a történelemnek legelső lapjától kezdve, mely a régi múlt idők homályába vész el, — mind e mai napig, mint egy veres fonál huzódik végig az, mit a rideg értelem az idők hatalmának, végzetnek, fátumnak, a vallásos hit pedig az isteni gondviselésnek nevez!

Ennek az isteni gondviselésnek felismerése a történelem folyamán, teszi előttünk a különben érthetetlen okokat, eseményeket világossá, mikor mi látjuk, hogy túl az enyészeten van egy felsőbb lény, kinek láthatatlan keze intézi nemzetek, országok és a világ sorsát, ki előtt nincsen olyan nagyság, melyet kicsinynyé ne tudna tenni, nincsen olyan kicsiség, melyből nagyot ne tudna alkotni. Ezt a gondviselő, a jót jutalmazó, a bűnt büntető Istent megismertetni egyik czélja, az óvónőképző-intézetben a történelem tanításának.

Ezen általános czél mellett, a hazai történettanítás egy köze-

lebbi czélt is szolgál. Az istenszeretet és honszeretet nem csak hogy nem ellenkezik egymással, hanem mintegy kiegészitik egymást. Az önzetlen honszeretet ápolása a fogékony női szívben: ez czélja az óvónő-képezdékben a történelem tanításának. S a czélt elérni úgy akarjuk, hogy feltüntetjük azon örvendetes és szomorú, felemelő és leverő eseményeket, melyeket átélt a nemzet, mióta Árpád megalapitá e hont, elmondjuk e dicső harczokat, a győzelmet, a bukást; felállitjuk a dicső jellemeket például, melyek karddal, észszel, lelkesedéssel önzetlenül küzdtek a hazáért, nemzetért, szabadságért, kik között nők is voltak, kiknek bátor lelket s erőt adott a rajongó honszerelem. S az hitünk, hogy növendékünk a honszerelem ragyogó példáit megismervén, ő maga is lelkesedni fog e maroknyi népért, mely győzelmeiben és bukásaiban egyiránt nagy volt, szeretni fogja e földet, melynek honfi vértől ázottak hantjai, s felbuzdul nemes erényekre, tettekte, tiszta erkölcsökre, «mely minden országnak támasza, talpköve».

Ámde, hogy e czélt elérjük, arra nem elég az eseményeknek kronologikus rendben való száraz elmondása és beemlékeltetése, a szellembe kell hatolni a történetnek. S itt van nézetem szerint az óvónőképezdék számára kiadott tantervnek egy lényeges hibája, mely rövid idő alatt, 5—6 hét, elvégzendőnek mondja a magyarok történetének a szatmári békéig terjedő részét. Ez oly terjedelmes anyag, hogy ha azt ily rövid idő alatt elvégezzük: tanításunk nem lesz történelem, hanem száraz kronológia s áldozatul esik a legfőbb czél, mert a kedélyképző s alkalomszerű olvasmányokra gondolni sem lehet. Igaz, hogy polgári és felsőbb leányiskolákban tanultakra támaszkodva, csupán csak ismételtetni kivánja a miniszteri tanterv a történetet. De hányan vannak az óvónőképezdei növendékek között, kik sem a polgári, sem a felsőbb leányiskolába nem jártak, vagy annak csak egy, esetleg két osztályát végezték el, s csak azzal a történelmi ismerettel jönnek a képezdébe, melyet az elemi iskolában sajátitottak el, hol a czélhoz képest, természetes, czak vázlatosan tanulhatták a történelmet. De ha azokat veszem is, kik a polg. leányiskola négy osztályát végezték el, tapasztalásból mondhatom, hogy elfelejtették már s csak kevesen tudják, hogy az

Árpádok alatt hogy alakult meg a magyar királyság, hogy erősödik az, hogy védi meg függetlenségét mind a nyugoti, mind a keleti császársággal, mind a pápai székkel szemben, míkor kezd hazánk alkotmányos királysággá válmi; a XIV. században a politikai hatalom milyen magaslatán állott hazánk, s az Anjuk alatt milyen nemzeti szellemben fejlesztették az alkotmányt. Már pedig ha ezt nem tudják, hogy érhető el akkor a miniszteri tanterv által kitűzött azon czél, hogy megismertetendő a nemzeti élet, az alkotmány fejlődése. És ennek ismerete szükségesebb is, mint azt tudni, hogy folyt le az egyik, hogy a másik jelentéktelenebb országgyűlés, egyik-másik jelentéktelen király még jelentéktelenebb uralkodása.

De, nézetem szerint, van tantervünknek még egy hibája, s az az, hogy a képesítő vizsgálat tárgyai közé a történelem nincs felvéve. Már pedig magyar óvónőnek hazája történetét ismerníe kell s a képesítő vizsgálat való arra, hogy ott jelét adja annak, hogy kilépve az életbe, tudja-e, ismeri-e történetünk főbb eseményeit. Igaz ugyan, hogy osztályvizsgát tesznek e tárgyból az első osztálynál vizsgázók, de vannak olyan tanulók is, a kik az osztályvizsgálat alól felmentettek s csak képesítő vizsgálatot tesznek; s ennek nem lévén tárgya a történelem, arról még csak fogalmuk sincs. De azt hiszem, az osztályvizsgások is nagyobb figyelemmel és gonddal tanulnák a történelmet és jobban tudnák, ha abból képesítő vizsgálatot is kellene tenniök!

Azonban, hogy a növendékek tanulhassanak, jó kézikönyvre okvetlen szükségük volna, olyan kézikönyvre, mely a czélnak megfelelően könnyű, érthető irálylyal az óvónőképezdék sámára volna megirva. Ilyen könyvünk ma még nincs, jórészt ez is oka annak, hogy óvónőink nem tudják hazánk történetét úgy, mint azt tantervünk szelleme s a történelemtanítás czélja megkövetelik. Míg ilyen tankönyvünk lesz, addig is tartsuk szem előtt azt, hogy kevés anyagot tanítsunk, de abban úgy mélyedjünk el, hogy növendékeink lelkében a haza- és emberszeretet érzelmét fejleszszük, mert nem a tudás a fő az óvónő képzésében, hanem a szív és jellem nevelése.

Szepsi-Szent-György. *Pálmay Lenke.*

NŐNEVELÉSI SZEMLE.

Ministerváltozás. Folyóiratunk lezártakor vettük hírét, hogy *Eötvös Lóránd* báró, kinek tanügyi kormányzatától oly sokat vártunk, rövid — alig egy félévig tartó ministersége után megvált a közoktatási tárczától. A magasabb politika visszavonulásra kényszeríté őt a tanügy összes munkásainak őszinte sajnálatára és kulturalis haladásunk nagy kárára, mielőtt a tanügy valódi szükségleteit megismerhette, mielőtt maradandót alkothatott volna. Helyébe dr. Wlassits Gyula, egyetemi tanár és országgyülési képviselő, a jogtudomány egyik kitünősége lépett a ministeri székbe, kinek büntetőjogi munkái a szakirodalomban méltó feltűnést keltettek. Abban a reményben üdvözöljük az új közoktatási minister urat, és kivánunk kormányzásának állandóságot, hogy fényes tehetségeit ép oly lelkesedéssel és sikerrel szenteli a közoktatás ügyének, mint a mily lelkes munkásság és fényes siker eddigi pályafutását jellemezte. Magunk részéről csak azt kérjük az új közoktatási minister úrtól, vegye gondjaiba a nőnevelés ügyét is, foglalkozzék behatóan annak fontosabb kérdéseivel, hogy annak érdekében is érvényesíthesse javító és alkotó erejét.

*

Reich Paula. A soproni áll. felsőbb leányiskolának gyásza van: elvesztette egyik közszeretetben állott, derék tanítónőjét, Reich Paulát, a ki hosszú szenvedés után m. é. deczember 12-én szólíttatott ki az élők sorából. A boldogult Marosvásárhelyen született, tanulmányait a kolozsvári és budapesti tanítónőképző intézetekben végezte s 1886-ban neveztetett ki áll. felsőbbleányiskolai segédtanítónővé. Mint ilyen, 8 éven át szolgálta példás buzgalommal és odaadással a soproni intézetet. Nem egyszer nyilott alkalma, hizelgő és kitüntető módon, a megérdemelt előmenetelre, de ő nem akart megválni Soprontól, hol kartársai, ismerői becsülése, tanítványai rajongó szeretete vette őt körül s otthont adott neki, a szülők, rokonok nélkül állónak, a barátnői vonzalom és önfeláldozás. Leghőbb vágya teljesedett, mikor — a f. isk. év megkezdése előtt — állomása helyén rendes tanítónővé léptették elő; a kiküzdött siker, a béketűrés és lemondások árán nyert életjog örömével szövögette terveit a jövőre, de már akkor el volt határozva róla, hogy az igéret földét csak látnia szabad, de belépnie nem. Meghalt mielőtt igazán boldog lehetett volna.

A mily őszinte részvét kisérte korai sírjába, őrízze olyan kegyelet emlékezetét.

—*k.*

Szabályzat és tantervjavaslat a női gyógyszerészeti tanfolyamhoz. Dr. Lengyel Alajosnak, a budapesti tanítónői szakosztály értekezletén beterjesztett tantervjavaslatát anyaghalmaz miatt csak most közölhetjük egész terjedelmében. E javaslat pontjai a következők:

1. A női gyógyszerészeti tanfolyam két éves, minden tanéve szeptember hó 1-én kezdődik és következő év junius hava végéig tart. — 2. A tanulók felvétele a tanév első tíz napjában történik, s szeptember 11-én a tanítás megkezdődik. A felvételi időn túl jelentkezők tartoznak szabályszerű folyamodványban indokolni elkésésüket, s ezek felvételére nézve szept. 20-ig az Igazgatóság határozhat, ezen túl szept. hó végéig csak a nm. vallás- és közoktatásügyi Minister úr adhat engedélyt. — 3. A tanfolyamra minden olyan nő felvehető, ki valamely polgári leányiskola IV. osztályának bevégzéséről elégséges osztályzatú államérvényes bizonyítványt tud felmutatni, vagy felvételi vizsgálat által, megfelelő alapismeretekről tanuskodik. — 4. A felvételi vizsgálat tárgyai: magyar nyelv-, mondat- és irálytan; számtanból a négy alapmüvelet nevezetlen és nevezett egész, közönséges, és tizedestört-számokkal, arányok és aránylatok, százalék- és kamatszámítás; a természetrajzból, az állat-, növény- és ásványtan alapelemei; s végül a legszükségesebb fizikai és vegytani alapfogalmak. — 5. A beiratási és felvételi díj 5 frt. A felvételi vizsgálatért 10 frt fizetendő, melyből az elnök és vizsgálók egyenlő arányban részesülnek. A két évig tartó tanfolyam alatt a tanulók havi 10 frt tandijat fizetnek, mindenkor a hó elején előlegesen. — 6. A tanfolyam *első évét* bevégzettek, a tanári kar előtt szabályszerű vizsgálatnak elégséges eredménynyel történt letevése után léphetnek csak a második évi tanfolyamba. A ki két tárgyból elégtelen osztályzatot kapott, a következő tanév elején javító vizsgálatot tehet; többől, mint két tárgyból bukott növendék tanulmányainak ismétlésére utasítandó. — 7. A tanfolyam II. évének bevégzése után a hallgatók záróvizsgálatot tesznek. A záróvizsgálat megejtésében részt vesznek a tanári karon kívül a nm. vallás- és közoktatásügyi és belügyi Minister urak által kiküldött szakemberek. — 8. A képesített nők szabályszerű bizonyítványt kapnak a vizsgáló tanárok és ministeri kiküldöttek hiteles aláirásával, melynek alapján alkalmazhatók okleveles gyógyszerészek felügyelete alatt gyógyszertárakban egy évig mint gyakornokok, s ezután mint segédek. Ilyen képesített nőt azonban, a kellő felügyelet sikeres biztosítása szempontjából, a gyógyszerészeknek, egy okleveles férfi egyén mellett, csak kettőt szabad alkalmazniok. — 9. Az ezen szabályzat szerint gyógyszerészeti munkákra képesített nők, gyógyszertárak önálló vezetésére nem jogosíttatnak.

TANTERV. — **A tanfolyam I. évében.** 1. *Kémia*, heti 8 órával. Általános és részletes kisérleti kémia, szervetlen és szerves rész, különös tekintettel a gyógyszerekre. — 2. *Gyógyszerisme*, heti 4 órával. A hivatalos gyógyszerkönyvben előirt állat-, növény- és ásványországi gyógyszereknek természetrajzilag való ismertetése, hivatalos latin neveik és szinomimáik, azoknak a nyers anyagokból való előkészítése és eltartására vonatkozó ismeretek. — 3. *Latinnyelv*, heti 6 órával. Latin olvasás, név- és igeragozás, egyszerű és bővített mondatok szerkesztése, különös tekintettel a vények, valamint egyéb gyógyszeri kifejezések és szólásformákra. Orvosi vények olvastatása és értelmezése.

A tanfolyam II. évében. 1. *Gyógyszerisme*, heti 4 órával. A hivatalos gyógyszerkönyvben (pharmacopoea) előírt kémiai gyógyszerek ismertetése, ezek kivatalos nevei és szinonimáik, valamint a gyógyszerész által is előállítandóknak készítési módjai. — 2. *Gyógyszerkészítéstan*, heti 6 órával. Orvosi vények után, valamint a hivatalos gyógyszerkönyvben előírt s a gyógyszerész által készítendő gyógyszerek előállításának gyakorlati módjai. Végül a vények átszámítása. — 3. *Latinnyelv*, heti 6 órával. Mondattan. A hivatalos gyógyszerkönyv latin szövegének olvastatása, elemzése, értelmezése és fordítása. — 4. *A gyógyszerészeti könyvvitel* valamint a *gyógyszerészeti törvények és rendeletek* ismertetése. Heti 2 órában.

*

A Mária Dorothea Egyesület köréből. A M. D. E. vidéki körei beküldték évi jelentéseiket. Ezek szerint az *ujvidéki* körnek 130 tagja van 46 rendes és 84 pártoló. A *győri* körnek 52 rendes pártoló tagja van, vagyona 518 frtot tesz. Az *erdélyrészi kör*, mely a legtekintélyesebb 68 rendes, 150 rendkivüli tagot számlál, vagyona a 6000 frtot meghaladja. A *budapesti* tanítónői szakosztály deczember 15-iki ülésén dr. Pósta Béla nagyérdekű felolvasást tartott e czímmel: «*A nők az őskorban*». A brassói kör pártolás hiány miatt egyelőre beszüntette működését.

IRODALOM.

EELHIVÁS «Fodor Janka irodalmi dolgozatai»-nak megrendelésére.

A Mária Dorothea egyesület a következő felhivást adta ki: Egyesületünk intézetében, melyet a munkaképtelenné vált tanítónők érdekében létesített, a folyó évben volt az első haláleset. Ifjú tanítónő volt, de teljesen munkaképtelen, mert munkálkodásának alapfeltételétől, a láthatás képességétől, fosztotta meg végzete. Ötödfél évet töltött intézetünkben összetört testtel és kinzó fájdalmak által gyötörve. Mind e mellett nemcsak élt, de dolgozott is. Élt a félig letört virágnál különösen bámulatos oly akaraterővel, minőt a középkor gloriával övedzett volna körül és dolgozott, kedélyének melegségével és nem mindennapi műveltségének fényével aranyozva meg a körülötte elterjeszkedő örök sötétséget.

Dolgozatait a vak és beteg reszketeg vonásaiból állandóan hű barátnője Fizély Julia fejtette meg és állította össze. Az ő nehéz, de édes munkája volt Fodor Janka összes irodalmi dolgozatainak összegyűjtése is, melyet most egyesületünk tagjainak felajánlunk.

A gyüjtemény kinyomatva mintegy 15 ívre fog terjedni, ugyanily alakban; körülbelül husvétra jelenik meg és egy példány ára fűzve 1 frt, díszkötésben 2 frt.

Egyesületünk maga adja ki ezt a gyűjteményt. Tagjainak emlékül a boldogult ismerőseinek vigasztalóul. Idegeneknek talán csak irodalmi kuriozum volna ez, az első könyv, melyet az utolsó szóig vak magyar nő irt. Nekünk több lesz, kegyeletes emlék. Sőt talán még több is. Elhunyt tagtársunk gondolkozásmódjának megfelelően egyletünk igazgatósága, a rokonok és a mű összeállítója azt hiszik, hogy annak jövedelméből alapítványt tehetnek, mely hosszú-hosszú időkön át megőrzi Fodor Janka emlékét az otthon ápoltjai között, kik élete szomorú korában kartársai voltak.

Bizalommal bocsátjuk ki felhivásunkat, hiszen sokan vannak, kik Fodor Jankát ismerték, tehát szerették.

Jöjjetek el megrendeléseitekkel akár közvetlenül a Mária Do-

rothea egylet elnökségéhez (Budapest, IX. pipa-utcza 33.), akár az egyesület tisztviselőihez vagy egyes vidéki köreihez vagy a «Nemeti Nőnevelés»-hez küldve be azt. Elhunyt tagtársunknak emelünk kegyeletes emléket és a magyar nő kegyeletes volt mindig, a magyar tanítónő pedig hivatalból is társnője és példaadója a szeretetnek.

*

Beküldött könyvek: A Franklin társulatban Gyulai Pál szerkesztésében megjelenő «Olcsó Könyvtár» füzeteiből legujabban a következők küldettek be szerkesztőségünknek:

337. szám. Schultz Johanna. *Colette fogadalma.* Regény. Franczióból fordította Harasztiné Récsi Jolán. Ára fűzve 40 kr.

338. szám. *Heine emlékiratai.* Valóság és költészet. Fordította és bevezette Zolner Béla. Ára fűzve 40 kr.

339. szám. Racine. *Phaedra.* Tragédia öt felvonásban. Franczióból fordította Horváth Döme. Második kiadás. Ára fűzve 20 kr.

340. szám. Voltaire. *Zaire.* Dráma öt felvonásban. Franczióból fordította Horváth Döme. Ára fűzve 20 kr.

341. szám. *A zsidók és az antiszemita áramlat.* Leroy Beaulieu nyomán Dr. Simonyi Jenő. Ára fűzve 30 kr.

342. szám. *Mickievicz Ádám szonettjei.* Lengyelből fordította és bevezette Béri Gyula. Ára fűzve 20 kr.